

PRAWO RODZINNE

Jakub M. Łukasiewicz, Rafał Łukasiewicz

PIKTOGRAMY

wskazują ważne elementy
książki i ułatwiają
ich odnalezienie

Ważne

Przykłady

Podstawa prawna
Kontekst prawny

Orzecznictwo

Stanowisko stron
Pogląd

Literatura

Historia

PRAWO RODZINNE

Jakub M. Łukasiewicz, Rafał Łukasiewicz

Stan prawny na 1 marca 2021 r.

Recenzent

Dr hab. Katarzyna Bagan-Kurluta, prof. UwB

Wydawca

Magdalena Stojek-Siwińska

Redaktor prowadzący

Adam Choiński

Opracowanie redakcyjne

Violet Design Wioletta Kowalska

Projekt okładek serii

Wojtek Kwiecień-Janikowski, Przemek Dębowski

Poszczególne rozdziały napisali:

Jakub M. Łukasiewicz – rozdz. 1–7, 9, 13, 14

Rafał Łukasiewicz – rozdz. 8, 10–12

prawolubni

Ta książka jest wspólnym dziełem twórcy i wydawcy. Prosimy, byś przestrzegał przysługujących im praw. Książkę możesz udostępnić osobom bliskim lub osobiście znanym, ale nie publikuj jej w internecie. Jeśli cytujesz fragmenty, nie zmieniaj ich treści i koniecznie zaznacz, czyje to dzieło. A jeśli musisz skopiować część, rób to jedynie na użytek osobisty.

Szanujemy prawo i własność

Więcej na www.legalnakultura.pl

Polska Izba Książki

© Copyright by Wolters Kluwer Polska Sp. z o.o., 2021

ISBN 978-83-8223-896-9

Wolters Kluwer Polska Sp. z o.o.

Dział Praw Autorskich

01-208 Warszawa, ul. Przyokopowa 33

tel. 22 535 82 19

e-mail: PL-ksiazki@wolterskluwer.com

księgarnia internetowa www.profinfo.pl

SPIS TREŚCI

Wykaz skrótów	15
Słowo wstępne	17
Rozdział 1	
Zagadnienia wprowadzające	19
1.1. Człowiek a społeczeństwo	20
1.2. Rodzinne stosunki faktyczne i stosunki rodzinnoprawne	22
1.3. Rodzaje stosunków rodzinnoprawnych	23
1.4. Stosunki rodzinnoprawne a rodzina	26
1.5. Stosunek pokrewieństwa	30
1.6. Stosunek powinowactwa	34
Rozdział 2	
Prawo o aktach stanu cywilnego	35
2.1. Stan cywilny a stan rodzinny	35
2.2. Pojęcie stanu cywilnego	36
2.3. Zdarzenia wpływające na stan cywilny	39
2.4. Rejestracja stanu cywilnego	40
2.5. Moc dowodowa akt stanu cywilnego	44
2.6. Sporządzenie aktu urodzenia	46
2.6.1. Zagadnienia wstępne	46
2.6.2. Nazwisko dziecka w akcie urodzenia – zagadnienia podstawowe	47
2.6.3. Nazwisko dziecka w akcie urodzenia – zagadnienia szczegółowe	48
2.6.4. Płeć określona w akcie urodzenia	50
2.7. Sporządzenie aktu małżeństwa	53
2.8. Sporządzenie aktu zgonu	54
2.9. Transkrypcja zagranicznych akt stanu cywilnego	55
2.10. Wzory dokumentów	60
2.10.1. Zupełny odpis aktu urodzenia (Dz.U. z 2020 r. poz. 698, załącznik 1)	60
2.10.2. Skrócony odpis aktu urodzenia (Dz.U. z 2020 r. poz. 698, załącznik 9)	62
2.10.3. Skrócony odpis aktu urodzenia dziecka martwego (Dz.U. z 2020 r. poz. 698, załącznik 11)	63
2.10.4. Protokół zgłoszenia urodzenia (Dz.U. z 2020 r. poz. 698, załącznik 17)	64

2.10.5. Karta urodzenia (Dz.U. z 2017 r. poz. 2305, załącznik 1)	66
2.10.6. Karta martwego urodzenia (Dz.U. z 2017 r. poz. 2305, załącznik 2)	68
2.10.7. Zupełny odpis aktu małżeństwa (Dz.U. z 2020 r. poz. 698, załącznik 3)	70
2.10.8. Skrócony odpis aktu małżeństwa (Dz.U. z 2020 r. poz. 698, załącznik 13)	72
2.10.9. Zupełny odpis aktu zgonu (Dz.U. z 2020 r. poz. 698, załącznik 5)	74
2.10.10. Skrócony odpis aktu zgonu (Dz.U. z 2020 r. poz. 698, załącznik 15)	76
2.10.11. Karta zgonu (Dz.U. z 2019 r. poz. 1085, załącznik)	77
2.10.12. Protokół zgłoszenia zgonu (Dz.U. z 2020 r. poz. 698, załącznik 17)	80
2.10.13. Przykładowy wzór aktu urodzenia w formie tradycyjnej – papierowej (poprzedni stan prawny)	82
2.10.14. Przykładowy wzór aktu małżeństwa w formie tradycyjnej – papierowej (poprzedni stan prawny)	83
2.10.15. Przykładowy wzór aktu zgonu w formie tradycyjnej – papierowej (poprzedni stan prawny)	84
2.10.16. Przykładowy zrzut ekranu prezentujący aktualny formularz wypełniany przez kierownika urzędu stanu cywilnego konieczny do sporządzenia aktu urodzenia w systemie „ŹRÓDŁO”	85
2.10.17. Przykładowy zrzut ekranu prezentujący aktualny formularz wypełniany przez kierownika urzędu stanu cywilnego konieczny do sporządzenia aktu małżeństwa w systemie „ŹRÓDŁO”	88
2.10.18. Przykładowy zrzut ekranu prezentujący aktualny formularz wypełniany przez kierownika urzędu stanu cywilnego konieczny do sporządzenia aktu zgonu w systemie „ŹRÓDŁO”	91

Rozdział 3

Zawarcie małżeństwa	95
3.1. Zasady małżeństwa	96
3.1.1. Zagadnienia wstępne	96
3.1.2. Zasada monogamii małżeństwa	96
3.1.3. Zasada odmiennej płci małżonków	97
3.1.4. Zasada trwałości małżeństwa	99
3.1.5. Zasada świeckości małżeństwa	99
3.1.6. Zasada egalitaryzmu małżonków	100
3.2. Dwie formy zawarcia małżeństwa	100
3.3. Charakter prawny zawarcia małżeństwa	103
3.4. Przesłanki istnienia małżeństwa	107
3.4.1. Zagadnienia wstępne	107
3.4.2. Przesłanki istnienia małżeństwa wspólne dla małżeństwa zawieranego w formie cywilnej oraz wyznaniowej ze skutkami cywilnymi	107
3.4.3. Dodatkowe przesłanki istnienia małżeństwa dla formy wyznaniowej ze skutkami cywilnymi	109
3.5. Przesłanki formalno-porządkowe	111
3.5.1. Przesłanki formalno-porządkowe wspólne dla obu form zawarcia małżeństwa	111
3.5.2. Przesłanki formalno-porządkowe właściwe dla formy cywilnej	114
3.5.3. Przesłanki formalno-porządkowe właściwe dla formy wyznaniowej	115

3.6. Przeszkody małżeńskie	117
3.7. Wady oświadczenia o wstąpieniu w związek małżeński	121
3.7.1. Zagadnienia wstępne	121
3.7.2. Unieważnienie małżeństwa z powodu wady oświadczenia o zawarciu małżeństwa	122
3.7.3. Unieważnienie małżeństwa z powodu wadliwego pełnomocnictwa	124
3.8. Zawarcie małżeństwa z cudzoziemcem na terenie Rzeczypospolitej Polskiej	125
3.9. Zawarcie małżeństwa konsularnego	128
3.10. Wzory dokumentów	130
3.10.1. Zapewnienie o braku okoliczności wyłączających zawarcie małżeństwa (Dz.U. z 2020 r. poz. 698, załącznik 35)	130
3.10.2. Zaświadczenie stwierdzające brak okoliczności wyłączających zawarcie małżeństwa (Dz.U. z 2020 r. poz. 698, załącznik 26)	139
3.10.3. Zaświadczenie stwierdzające zawarcie małżeństwa przed duchownym (Dz.U. z 2020 r. poz. 698, załącznik 27)	141
3.10.4. Protokół przyjęcia oświadczenia o wstąpieniu w związek małżeński (Dz.U. z 2020 r. poz. 698, załącznik 19)	142

Rozdział 4

Prawa i obowiązki małżonków	145
4.1. Zagadnienia wstępne	145
4.2. Obowiązek zaspokajania materialnych potrzeb rodziny	148
4.3. Nazwisko małżonków	150
4.4. Uprawnienie do reprezentacji małżonka	151
4.5. Solidarna odpowiedzialność małżonków za zobowiązania zaciągnięte na zwykłe potrzeby rodziny	153

Rozdział 5

Małżeńskie ustroje majątkowe	157
5.1. Zagadnienia wstępne	158
5.2. Ustrój wspólności ustawowej	160
5.2.1. Zagadnienia wstępne	160
5.2.2. Wspólność łączna a wspólność w częściach ułamkowych	161
5.2.3. Skład majątku wspólnego	164
5.2.4. Skład majątku osobistego	165
5.2.5. Zarząd majątkiem wspólnym	171
5.2.6. Odpowiedzialność małżonków majątkiem wspólnym za zobowiązania	178
5.2.6.1. Zagadnienia wprowadzające	178
5.2.6.2. Odpowiedzialność małżonka za zobowiązania przed 20.01.2005 r.	178
5.2.6.3. Odpowiedzialność małżonka za zobowiązania zaciągnięte w obowiązującym stanie prawnym	180
5.2.7. Ustanie małżeńskiej wspólności majątkowej	184
5.2.7.1. Zagadnienia wstępne	184
5.2.7.2. Ustanie wspólności w wyniku śmierci jednego z małżonków	188
5.2.7.3. Uprawnienia małżonka do środków zgromadzonych na indywidualnych kontach emerytalnych oraz na subkoncie w ZUS	189

5.2.7.3.1. Zagadnienia wstępne	189
5.2.7.3.2. Uprawnienia małżonka do środków emerytalnych przed reformą z 2019 r.	189
5.2.7.3.3. Uprawnienia małżonka do środków emerytalnych w obecnym stanie prawnym	195
5.3. Mażeńskie umowy majątkowe	196
5.4. Umowy przenoszące składniki majątkowe pomiędzy majątkami małżonków	201
5.5. Ustrój przymusowy	205

Rozdział 6

Separacja prawna małżonków	207
6.1. Separacja – zagadnienia wstępne	207
6.2. Przesłanki separacji	208
6.3. Skutki separacji	209
6.4. Orzeczenie o separacji małżonków	211
6.5. Zniesienie separacji	212

Rozdział 7

Ustanie małżeństwa	213
7.1. Zagadnienia wstępne	214
7.2. Rozwód w prawie polskim – zagadnienia wprowadzające	215
7.3. Przesłanki rozwodu	215
7.3.1. Zagadnienia wstępne	215
7.3.2. Trwały i zupełny rozkład pożycia	216
7.3.3. Sprzeczność rozwodu z dobrem małoletnich dzieci	218
7.3.4. Sprzeczność rozwodu z zasadami współżycia społecznego	219
7.3.5. Wyłączna wina małżonka występującego o rozwód	220
7.4. Rozstrzygnięcia w wyroku rozwodowym	220
7.4.1. Zagadnienia wstępne	220
7.4.2. Rozstrzygnięcie o rozwiązaniu małżeństwa	221
7.4.3. Rozstrzygnięcie o winie w rozkładzie pożycia małżeńskiego	221
7.4.4. Rozstrzygnięcie o władzy rodzicielskiej	223
7.4.5. Rozstrzygnięcie o kontaktach	228
7.4.6. Rozstrzygnięcie o alimentacji wspólnych małoletnich dzieci	228
7.4.7. Rozstrzygnięcia o mieszkaniu lub domu	229
7.4.8. Rozstrzygnięcie o alimentacji byłego małżonka	231
7.4.9. Rozstrzygnięcie o podziale majątku wspólnego	233
7.5. Pozew o rozwód	234
7.6. Unieważnienie małżeństwa	238
7.7. Ustalenie nieistnienia małżeństwa	241

Rozdział 8

Macierzyństwo i ojcostwo	243
8.1. Zagadnienia wstępne	243
8.1.1. Pochodzenie dziecka – uwagi wprowadzające	243
8.1.2. Zasada prawdy obiektywnej a pochodzenie dziecka	245

8.1.3. Kryteria podmiotowe a pochodzenie dziecka	247
8.1.4. Prawo filiacyjne a ustawa o leczeniu niepłodności	248
8.2. Ustalenie pochodzenia dziecka	251
8.2.1. Ustalenie macierzyństwa	251
8.2.1.1. Ustalenie macierzyństwa w trybie administracyjnym (zwykłym)	252
8.2.1.2. Sądowe ustalenie macierzyństwa	253
8.2.1.3. Macierzyństwo zastępcze	254
8.2.5. Ustalenie ojcostwa	256
8.2.5.1. Uwagi wprowadzające	256
8.2.5.2. Domniemanie pochodzenia dziecka od męża matki	258
8.2.5.3. Ustalenie ojcostwa dziecka pozamałżeńskiego	261
8.2.5.3.1. Uznanie ojcostwa	261
8.2.5.3.1.1. Uznanie ojcostwa „zwykłe”	263
8.2.5.3.1.2. Uznanie ojcostwa z art. 75 ¹ k.r.o.	266
8.2.5.3.2. Sądowe ustalenie ojcostwa	268
Wzór pozwu o ustalenie ojcostwa, alimenty i roszczenia z nim związane	271
8.3. Zaprzeczenie macierzyństwa i ojcostwa oraz ustalenie bezskuteczności uznania ojcostwa	274
8.3.1. Uwagi wstępne	274
8.3.2. Zaprzeczenie macierzyństwa	280
8.3.3. Zaprzeczenie ojcostwa	282
8.3.4. Ustalenie bezskuteczności uznania ojcostwa	284
8.4. Ubezważnowolnienie całkowite lub choroba psychiczna a terminy do wytaczania powództw	287
8.5. Wzory dokumentów	288
8.5.1. Protokół uznania ojcostwa „zwykły” (Dz.U. z 2020 r. poz. 698, załącznik 18, część I–III)	288
8.5.2. Protokół uznania ojcostwa z art. 75 ¹ k.r.o. (Dz.U. z 2020 r. poz. 698, załącznik 18, część IV)	294

Rozdział 9

Władza rodzicielska	299
9.1. Zagadnienia wprowadzające	300
9.2. Władza rodzicielska jako stosunek zależny	302
9.3. Moment powstania władzy rodzicielskiej	304
9.3.1. Zagadnienia wstępne	304
9.3.2. Pogląd opowiadający się za brakiem władzy rodzicielskiej wobec nasciturusa	304
9.3.3. Pogląd opowiadający się za objęciem nasciturusa władzą rodzicielską	305
9.4. Czas trwania władzy rodzicielskiej	308
9.5. Podmioty sprawujące władzę rodzicielską	308
9.6. Treść władzy rodzicielskiej	310
9.6.1. Zagadnienia wstępne	310
9.6.2. Piecza nad osobą dziecka	311
9.6.3. Piecza nad majątkiem dziecka	313
9.6.4. Reprezentacja dziecka	315

9.7. Wykonywanie władzy rodzicielskiej	318
9.8. Ustanie władzy rodzicielskiej oraz jej modyfikacje	322
9.8.1. Zagadnienia wstępne	322
9.8.2. Pozbawienie władzy rodzicielskiej	323
9.8.3. Zawieszenie władzy rodzicielskiej	323
9.8.4. Ograniczenie władzy rodzicielskiej	324
9.8.4.1. Zagadnienia wstępne	324
9.8.4.2. Ograniczenie władzy rodzicielskiej z powodu rozłączenia rodziców	324
9.8.4.3. Ograniczenie władzy rodzicielskiej na podstawie art. 109 k.r.o.	327
9.8.4.4. Ograniczenie władzy rodzicielskiej na podstawie ustawy o postępowaniu w sprawach nieletnich	328
9.8.4.5. Wzór wniosku o ograniczenie władzy rodzicielskiej na podstawie art. 109 k.r.o.	329
9.8.4.6. Wzór wniosku o ograniczenie władzy rodzicielskiej na podstawie art. 107 k.r.o.	330
9.9. Prawa i obowiązki pomiędzy rodzicami a dzieckiem niezależne od władzy rodzicielskiej	331
9.10. Władza rodzicielska a piecza naprzemienna	334

Rozdział 10

Prawo do kontaktów	339
10.1. Zagadnienia wstępne	339
10.2. Relacje między władzą rodzicielską a prawem i obowiązkiem utrzymywania kontaktów z dzieckiem	340
10.3. Zakres podmiotowy	341
10.4. Zakres przedmiotowy	344
10.5. Ingerencja w prawo i obowiązek utrzymywania kontaktów z dzieckiem	345
10.5.1. Ograniczenie prawa i obowiązku utrzymywania kontaktów z dzieckiem	345
10.5.2. Zakaz utrzymywania kontaktów z dzieckiem	346
10.5.3. Zobowiązanie rodziców do określonego postępowania	346
10.6. Niewykonywanie prawa i obowiązku utrzymywania kontaktów z dzieckiem	347
10.6.1. Uwagi wstępne	347
10.6.2. Sankcje za niewykonywanie prawa i obowiązku kontaktów	347
10.6.3. Wniosek o ustalenie kontaktów z dzieckiem	352
10.6.4. Wniosek o zagrożenie nakazaniem zapłaty sumy pieniężnej za niewykonywanie obowiązków wynikających z orzeczenia w przedmiocie kontaktów z dzieckiem	354

Rozdział 11

Wspieranie rodziny i system pieczy zastępczej	357
11.1. Zagadnienia wstępne	358
11.2. Wspieranie rodziny	359
11.3. Piecza zastępcza	363
11.3.1. Uwagi wstępne	363
11.3.2. Zasady i cele pieczy zastępczej	364
11.3.3. Piecza podzielona	367

11.3.4. Formy pieczy zastępczej	370
11.3.4.1. Uwagi wstępne	370
11.3.4.2. Piecza zastępcza rodzinna	371
11.3.4.3. Piecza zastępcza instytucjonalna	374

Rozdział 12

Przysposobienie	377
12.1. Zagadnienia wstępne	377
12.2. Przesłanki przysposobienia	378
12.2.1. Uwagi wstępne	378
12.2.2. Przesłanki dotyczące przysposabianego	380
12.2.2.1. Małoletność przysposobionego	380
12.2.2.2. Pozostawanie przysposobionego przy życiu	380
12.2.2.3. Zgoda albo wysłuchanie przysposobionego	381
12.2.3. Przesłanki dotyczące przysposabiających	382
12.2.3.1. Pełna zdolność do czynności prawnych	382
12.2.3.2. Odpowiednie kwalifikacje osobiste przysposabiającego	382
12.2.3.3. Uzyskanie świadectwa ukończenia szkolenia w ośrodku adopcyjnym	384
12.2.3.4. Odpowiednia różnica wieku między przysposabiającym a przysposobionym	384
12.2.3.5. Zgoda przysposabiających (złożenie wniosku o przysposobienie)	385
12.2.3.6. Pozostawanie przysposabiających przy życiu	385
12.2.3.7. Odbycie tzw. okresu preadopcyjnego	386
12.2.4. Przesłanki dotyczące innych osób	387
12.2.4.1. Uwagi wstępne	387
12.2.4.2. Zgoda rodziców dziecka	387
12.2.4.2.1. Zgoda „zwykła” na przysposobienie	387
12.2.4.2.2. Zgoda „zwykła” na przysposobienie a przysposobienie ze wskazaniem	388
12.2.4.2.3. Zgoda blankietowa	391
12.2.4.2.4. Upływ tzw. okresu karencji	392
12.2.4.3. Zgoda małżonka przysposabiającego	392
12.2.4.4. Zgoda opiekuna	393
12.3. Rodzaje przysposobienia	393
12.3.1. Uwagi wstępne	393
12.3.2. Podmiotowe rodzaje przysposobienia	394
12.3.2. Przedmiotowe rodzaje przysposobienia	397
12.3.2.1. Przysposobienie pełne	397
12.3.2.2. Przysposobienie całkowite (anonimowe)	403
12.3.2.3. Przysposobienie niepełne	404
12.3.2.4. Przysposobienie zagraniczne	406
12.4. Procedura przysposobienia	410
12.4.1. Uwagi wstępne	410
12.4.2. Udział ośrodka adopcyjnego	411
12.4.3. Postępowanie przed sądem opiekuńczym	414

12.4.4. Etap przed urzędem stanu cywilnego	416
12.4.4.1. Wzór odpisu zupełnego aktu urodzenia w razie braku sporządzenia nowego aktu urodzenia po przysposobieniu dziecka (przykład)	418
12.4.4.2. Wzór odpisu zupełnego aktu urodzenia w razie sporządzenia nowego aktu urodzenia po przysposobieniu dziecka (przykład)	420
12.5. Tajemnica przysposobienia	422
12.6. Ustanie przysposobienia	424
12.6.1. Uwagi wstępne	424
12.6.2. Rozwiązanie przysposobienia	425

Rozdział 13

Alimenty	429
13.1. Zagadnienia wstępne	429
13.2. Źródła stosunku alimentacyjnego	431
13.3. Stosunek alimentacyjny potencjalny i konkretny	433
13.4. Formy wykonywania obowiązku alimentacyjnego	435
13.5. Cechy obowiązku alimentacyjnego	436
13.6. Alimenty a inne źródła utrzymania	441
13.7. Kolejność obowiązku alimentacyjnego	442
13.8. Roszczenia regresowe	447
13.9. Przesłanki i zakres obowiązku i roszczenia alimentacyjnego	448
13.9.1. Zagadnienia wstępne	448
13.9.2. Przesłanki i zakres obowiązku alimentacyjnego po stronie uprawnionej	449
13.9.3. Przesłanki i zakres obowiązku alimentacyjnego po stronie zobowiązanej	452
13.10. Wysokość świadczenia alimentacyjnego na przykładzie alimentów na dziecko	454
13.11. Obowiązki ojca dziecka pozamałżeńskiego wobec ciężarnej matki	457
13.12. Alimentacja pomiędzy ojczymem lub macochą a pasierbem	461
13.12.1. Zagadnienia wstępne	461
13.12.2. Alimentacja pasierba w trakcie trwania małżeństwa	461
13.12.3. Alimentacja pasierba po ustaniu małżeństwa	465
13.12.4. Alimentacja ojczyma (lub macochy) przez pasierba	467
13.13. Pozew o alimenty	468
13.14. Postępowanie wobec dłużników alimentacyjnych	471
13.14.1. Zagadnienia wstępne	471
13.14.2. Prawomocność wyroku alimentacyjnego	471
13.14.3. Wyrok alimentacyjny jako tytuł egzekucyjny	473
13.14.4. Bezskuteczność egzekucji jako warunek postępowania wobec dłużnika alimentacyjnego	474
13.14.5. Rola funduszu alimentacyjnego w pomocy osobom uprawnionym do alimentów	477

Rozdział 14

Opieka prawna i kuratela	481
14.1. Postacie opieki	481
14.2. Charakter prawny i funkcje opieki prawnej	483
14.3. Zasady rządzące opieką prawną	484
14.4. Sytuacje faktyczne uzasadniające ustanowienie opieki prawnej	486
14.5. Dobór kandydata na pełnienie funkcji opiekuna prawnego	488
14.6. Ustanowienie opieki, powołanie opiekuna i objęcie opieki	490
14.7. Sprawowanie opieki prawnej	491
14.8. Zwolnienie opiekuna i ustanie opieki	493
14.9. Kuratela w polskim systemie prawa	494

Bibliografia	501
---------------------	-----

WYKAZ SKRÓTÓW

Akty prawne

- k.c. – ustawa z 23.04.1964 r. – Kodeks cywilny (Dz.U. z 2020 r. poz. 1740 ze zm.)
- k.k. – ustawa z 6.06.1997 r. – Kodeks karny (Dz.U. z 2020 r. poz. 1444 ze zm.)
- Kodeks rodzinny z 1950 r. – ustawa z 27.06.1950 r. – Kodeks rodzinny (Dz.U. Nr 34, poz. 308 ze zm.)
- Konstytucja RP – Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z 2.04.1997 r. (Dz.U. Nr 78, poz. 483 ze zm.)
- k.p.a. – ustawa z 14.06.1960 r. – Kodeks postępowania administracyjnego (Dz.U. z 2020 r. poz. 256 ze zm.)
- k.p.c. – ustawa z 17.11.1964 r. – Kodeks postępowania cywilnego (Dz.U. z 2020 r. poz. 1575 ze zm.)
- k.r.o. – ustawa z 25.02.1964 r. – Kodeks rodzinny i opiekuńczy (Dz.U. z 2020 r. poz. 1359)
- k.s.h. – ustawa z 15.09.2000 r. – Kodeks spółek handlowych (Dz.U. z 2020 r. poz. 1526 ze zm.)
- p.a.s.c. – ustawa z 28.11.2014 r. – Prawo o aktach stanu cywilnego (Dz.U. z 2020 r. poz. 463 ze zm.)
- p.p.m. – ustawa z 4.02.2011 r. – Prawo prywatne międzynarodowe (Dz.U. z 2015 r. poz. 1792)
- Prawo małżeńskie z 1945 r. – dekret z 25.09.1945 r. – Prawo małżeńskie (Dz.U. Nr 48, poz. 270)
- u.cudz. – ustawa z 12.12.2013 r. o cudzoziemcach (Dz.U. z 2020 r. poz. 35 ze zm.)
- u.k.s.c. – ustawa z 28.07.2005 r. o kosztach sądowych w sprawach cywilnych (Dz.U. z 2020 r. poz. 755 ze zm.)
- u.l.n. – ustawa z 25.06.2015 r. o leczeniu niepłodności (Dz.U. z 2020 r. poz. 442)
- u.o.f.f.e. – ustawa z 28.08.1997 r. o organizacji i funkcjonowaniu funduszy emerytalnych (Dz.U. z 2020 r. poz. 105 ze zm.)
- u.p.o.u.a. – ustawa z 7.09.2007 r. o pomocy osobom uprawnionym do alimentów (Dz.U. z 2020 r. poz. 808 ze zm.)
- u.p.p.r. – ustawa z 29.07.2005 r. o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie (Dz.U. z 2020 r. poz. 218 ze zm.)
- u.s.u.s. – ustawa z 13.10.1998 r. o systemie ubezpieczeń społecznych (Dz.U. z 2021 r. poz. 423)
- u.w.r. – ustawa z 9.06.2011 r. o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej (Dz.U. z 2020 r. poz. 821 ze zm.)

Czasopisma i publikatory

AUWr	– Acta Universitatis Wratislaviensis
CPH	– Czasopismo Prawno-Historyczne
EP	– Edukacja Prawnicza
EPS	– Europejski Przegląd Sądowy
GSP	– Gdańskie Studia Prawnicze
KPP	– Kwartalnik Prawa Prywatnego
M. Praw.	– Monitor Prawniczy
NP	– Nowe Prawo
OSN	– Zbiór Orzeczeń Sądu Najwyższego
OSNC	– Orzecznictwo Sądów Polskich. Izba Cywilna
OSNCK	– Orzecznictwo Sądu Najwyższego Izba Cywilna i Karna
OSNKW	– Orzecznictwo Sądu Najwyższego. Izba Karna i Wojskowa
OSP	– Orzecznictwo Sądów Polskich
OSPika	– Orzecznictwo Sądów Polskich i Komisji Arbitrażowych
OTK-A	– Orzecznictwo Trybunału Konstytucyjnego, Seria A
PiM	– Prawo i Medycyna
PiP	– Państwo i Prawo
POW	– Problemy Opiekuńczo-Wychowawcze
PPC	– Polski Proces Cywilny
PPiA	– Przegląd Prawa i Administracji
PS	– Przegląd Sądowy
PWS	– Problemy Wymiaru Sprawiedliwości
RiP	– Rodzina i Prawo
RPEiS	– Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny
SC	– Studia Cywilistyczne
SPE	– Studia Prawno-Ekonomiczne
SPW	– Studia z Prawa Wyznaniowego
ZNUJ	– Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego
ZNUR	– Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Rzeszowskiego
ZNUW	– Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Wrocławskiego

Organy orzekające, instytucje i inne

ETPC	– Europejski Trybunał Praw Człowieka
FUS	– Fundusz Ubezpieczeń Społecznych
NSA	– Naczelny Sąd Administracyjny
OFE	– otwarty fundusz emerytalny
SA	– Sąd Apelacyjny
SN	– Sąd Najwyższy
TK	– Trybunał Konstytucyjny
USC	– urząd stanu cywilnego
WSA	– Wojewódzki Sąd Administracyjny
ZUS	– Zakład Ubezpieczeń Społecznych

SŁOWO WSTĘPNE

Niniejsza publikacja stanowi próbę syntetycznej i zwięzłej prezentacji zespołu norm regulujących problematykę prawa rodzinnego. Książka nawiązuje do wydanej w 2014 r. monografii pt. *Instytucje prawa rodzinnego*, w której zawarte informacje zdecydowano się uaktualnić, zmodyfikować i pogłębić.

Zamieszczone w pracy objaśnienia rysunkowe ujawniają zamierzone ambicje autorów do traktowania niniejszego opracowania jako przystępnej „lektury dla każdego”. Książka adresowana jest zarówno do osób, które po raz pierwszy stykają się z materią prawa rodzinnego, jak również do tych wszystkich, którzy pragną swą wiedzę usystematyzować, pogłębić bądź też próbują skomplikowane zagadnienia teoretyczne dostrzec w ujęciu praktycznym. Nieprzypadkowo pracę wzbogacają liczne objaśnienia graficzne, wzory dokumentów, oświadczeń i zaświadczeń, a także wzory pism procesowych z jednoczesnym ich omówieniem w formie krótkich komentarzy. Autorzy wyeksponowali przy tym liczne zagadnienia związane z problematyką prawa o aktach stanu cywilnego, procedury cywilnej oraz inne zagadnienia szczególne. Równocześnie zwrócono uwagę na wiele kontrowersyjnych problemów społeczno-obyczajowych (takich jak zmiana płci, macierzyństwo zastępcze czy też legalizacja związków jedнопłciowych), stanowiących przedmiot ożywionych dyskusji wśród specjalistów zajmujących się wyzwaniem współczesnego prawa.

Źródłem inspiracji dla autorów niniejszej monografii były opracowania akademickie autorstwa: J. Ignatowicza i M. Nazara, *Prawo rodzinne*, Warszawa 2016, M. Andrzejewskiego, *Prawo rodzinne i opiekuńcze*, Warszawa 2014, T. Smyczyńskiego i M. Andrzejewskiego, *Prawo rodzinne i opiekuńcze*, Warszawa 2020, T. Sokołowskiego, *Prawo rodzinne. Zarys wykładu*, Poznań 2013, J.F. Strzebinczyka, *Prawo rodzinne*, Warszawa 2016 oraz podręcznik autorstwa G. Jędrejka i A. Zielińskiego, *Prawo rodzinne i opiekuńcze w zarysie*, Warszawa 2011.

Autorzy pragną w tym miejscu podziękować wszystkim zaangażowanym osobom, które przyczyniły się do powstania niniejszej publikacji, w tym przede wszystkim pracownikom Urzędu Stanu Cywilnego w Rzeszowie oraz pracownikom Miejskiego Ośrodka Pomocy Społecznej w Rzeszowie. Szczególne podziękowania należą się

Pierwszemu Czytelnikowi – Recenzentowi – Pani Profesor Katarzynie Bagan-Kurlucie za wnikliwą analizę oraz cenne wskazówki dotyczące ostatecznego kształtu niniejszego opracowania.

Jakub M. Łukasiewicz, Rafał Łukasiewicz

Rozdział 1

ZAGADNIENIA WPROWADZAJĄCE

Literatura podstawowa: Andrzejewski M., *Prawo rodzinne i opiekuńcze*, Warszawa 2014; Banasiewicz B., „Małżeństwo jako związek kobiety i mężczyzny”. O niektórych implikacjach art. 18. Konstytucji RP, KPP 2013/3; Bieliński A.K., Pannert M., *Prawo rodzinne*, Warszawa 2019; Dobrzański B., *Kodeks rodzinny i opiekuńczy a kodeks cywilny*, SC 1966/7; *Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz*, red. J. Ignatowicz, Warszawa 1975; *Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz*, red. H. Dolecki, T. Sokołowski, Warszawa 2013; Goettel M., *Umowy w prawie rodzinnym – zarys koncepcji* [w:] *Europeizacja prawa prywatnego*, Warszawa 2008; Grzybowski S., *Prawo rodzinne*, Warszawa 1980; Gwiazdomorski J., *Krewni uprawnieni do żądania i obowiązani do dostarczania środków utrzymania*, PiP 1954/1; Gwiazdomorski J., *Roszczenia matki dziecka pozamałżeńskiego przeciwko jego ojcu, który nie jest jej mężem*, RPEiS 1974/3; Gromek K., *Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz*, Warszawa 2018; Gromek K., *Prawo rodzinne dla sędziów i pełnomocników*, Warszawa 2019; *Komentarz do spraw rodzinnych*, red. J. Ignaczewski, Warszawa 2014; Ignatowicz J., Nazar M., *Prawo rodzinne*, Warszawa 2016; Jadczak-Żebrowska M.A., *Prawa i obowiązki małżonków*, Warszawa 2017; Jędrejek G., Zieliński A., *Prawo rodzinne i opiekuńcze w zarysie*, Warszawa 2011; *Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz*, red. K. Osajda, Legalis 2020; *Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz*, red. K. Piasecki, Warszawa 2011; *Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz*, red. K. Pietrzykowski, Warszawa 2020; *Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz*, red. J. Wierciński, Warszawa 2014; Laszkowski J., *Małżeństwo i rodzina*, Warszawa 1982; *Meritum. Prawo rodzinne*, red. G. Jędrejek, Warszawa 2017; Piasecki K., *Prawo małżeńskie*, Warszawa 2011; *System prawa rodzinnego i opiekuńczego*, cz. 1, red. J.S. Piątoski, Ossolineum 1985; Pilich M., *Związki quasi-małżeńskie w polskim prawie prywatnym międzynarodowym*, PiP 2011/2; Rzewuska M., *Zaręczyny. Status narzeczonego w prawie cywilnym*, Warszawa 2019; Smyczyński T., Andrzejewski M., *Prawo rodzinne i opiekuńcze*, Warszawa 2020; Sokołowski T., *Prawo rodzinne – Zarys wykładu*, Poznań 2013; Strzebinczyk J.F., *Prawo rodzinne*, Warszawa 2016; *System Prawa Prywatnego*, t. 11, *Prawo rodzinne i opiekuńcze*, red. T. Smyczyński, Warszawa 2014; Szer S., *Prawo rodzinne*, Warszawa 1966; Winiarz J., Gajda J., *Prawo rodzinne*, Warszawa 2001.

1.1. Człowiek a społeczeństwo

- 1 Rodzina stanowi najstarszą grupę społeczną, jaka wykształciła się w sposób naturalny¹. Istniała, zanim powstały większe zbiorowości społeczne, jako sprawnie funkcjonująca struktura społeczna, zapewniająca swoim członkom podstawowe potrzeby duchowe, społeczne, intymne oraz materialne.

Oczywiście wraz z rozwojem społeczeństwa następowało formowanie się bardziej złożonych struktur społecznych, niemniej jednak w ramach tych struktur, niezależnie od osiągniętego poziomu cywilizacyjnego, rodzina zawsze stanowiła element pierwotny i w dużym zakresie autonomiczny. Jedyne co się zmieniało, to organizacja życia rodzinnego, ponieważ w zależności od kultury i okresu historycznego rodzina mogła się opierać na modelu patriarchalnym albo matriarchalnym, czy też na modelu monogamicznym albo poligamicznym. Różne były też kryteria przynależności określonych osób do rodziny, bo choć decydujące znaczenie przypisywano zawsze więzom krwi, to jednak w zależności od preferowanego modelu rodziny niewykluczone było włączanie do jej grona członków z zewnątrz, czy to poprzez nawiązywanie więzi faktycznych (m.in. poprzez włączanie określonych osób do wspólnoty domowej), czy też więzi agnacyjnych (m.in. poprzez dobrowolne lub przymusowe poddanie określonych osób arbitralnej władzy zwierzchnika rodzinnego rodziny)². Podobnie współcześnie nauka próbuje udzielić odpowiedzi na pytanie, jakie kryteria powinny decydować o przynależności określonej osoby do rodziny. Oczywiście odpowiedź jest odmienna w zależności od tego, czy mowa jest o rodzinie w ujęciu socjologicznym (faktycznym), czy też w ujęciu prawnym.

Zgodnie z wyrażanym powszechnie poglądem rodzina stanowi **podstawową komórkę społeczną**, co wynika z faktu, że jest to właściwie najmniejszy element każdej struktury społecznej. W ramach rodziny zachodzą zatem najważniejsze funkcje prokreacyjne oraz wychowawcze, a także nawiązują się najistotniejsze więzi międzyludzkie o znaczeniu fizycznym, ekonomicznym i emocjonalnym³.

W rodzinie zaspakajane są najbardziej podstawowe potrzeby dorosłego człowieka, takie jak potrzeby towarzyskie, emocjonalne, materialne, rodzicielskie oraz seksualne. Z kolei z punktu widzenia interesów małoletniego dziecka rodzina pozwala stworzyć optymalne warunki dla narodzin i rozwoju człowieka, który wskutek braku

¹ T. Smoczyński [w:] *System Prawa Prywatnego*, t. 11, *Prawo rodzinne i opiekuńcze*, red. T. Smoczyński, Warszawa 2014, s. 2.

² S. Grzybowski, *Prawo rodzinne. Zarys wykładu*, Warszawa 1980, s. 11–12.

³ M. Andrzejewski, *Prawo rodzinne i opiekuńcze*, Poznań 2004, s. 17; B.M. Kaldon, *Rodzina jako instytucja społeczna w ujęciu interdyscyplinarnym*, „Forum Pedagogiczne” UKSW 2011/1, s. 230; W. Bokajło, J. Koperek, *Rodzina jako instytucja społeczna z perspektywy rozwoju społeczeństwa obywatelskiego*, „Rocznik Nauk o Rodzinie” 2013/5 (60), s. 63.

samodzielności w początkowym etapie życia niemowlęcego wymaga zaangażowania chociażby jednego z rodziców w proces opiekuńczy oraz wychowawczy⁴.

W literaturze przedmiotu wskazuje się, że pojęcie rodziny nawiązuje do pierwotnej funkcji rodzicielskiej, co należy rozumieć w ten sposób, że słowo to pochodzi przecież od czasownika „rodzić”⁵. Innymi słowy, od zawsze dostrzegano wartość rodziny, w ramach której większe było przyzwolenie na kontakty seksualne dwóch osób o odmiennej płci z uwagi na optymalne warunki wychowawcze dla dzieci zrodzonych w wyniku tych kontaktów. Wprawdzie współcześnie obserwowany rozwój wspomaganej prokreacji sprawia, że fizyczny kontakt seksualny nie jest już jedyną formą przekazywania życia na kolejne pokolenia (np. zapłodnienie *in vitro* czy też macierzyństwo zastępcze – surogacja, która umożliwiła poród dziecka bez fizycznego obcowania rodziców dziecka), niemniej jednak wciąż naturalne mechanizmy rozrodcze zachodzące w ramach tradycyjnie rozumianej rodziny stanowią formę dominującą w procesie reprodukcji każdego współczesnego społeczeństwa, natomiast rodzina, jako taka, z punktu widzenia interesów małoletniego dziecka, nadal jest dla niego najlepszym środowiskiem opiekuńczo-wychowawczym. Być może właśnie dlatego procedury wspomaganej prokreacji nie są nastawione na samą reprodukcję, lecz jej głównym celem jest wsparcie medyczne rodzin, które z jakichś przyczyn nie mogą mieć dziecka wskutek nawiązywania tradycyjnych kontaktów seksualnych.

Opisywane zdolności prokreacyjne oraz wychowawcze rodziny sprawiają, że w skali globalnej społeczeństwo może zachować ciągłość w znaczeniu biologicznym oraz kulturalnym⁶. Dlatego też uzasadniona wydaje się teza, że nie ma społeczeństwa bez rodziny, choć równocześnie każda rodzina wymaga związków ze społeczeństwem, aby wykształcić właściwe zdolności poszczególnych członków rodziny w nawiązywaniu prawidłowych relacji interpersonalnych.

Stosunki o charakterze rodzinnym stanowią przedmiot zainteresowania prawa rodzinnego⁷. Należy jednak zaznaczyć, że reglamentacja prawna nie uwzględnia wszystkich zachodzących stosunków faktycznych o charakterze rodzinnym, ponieważ polski normodawca nie reguluje np. stosunków narzeczeństwa⁸ czy też pozamałżeńskich sto-

⁴ J.M. Łukasiewicz, *Małżeńska współzależność majątkowa w polskim prawie cywilnym*, Warszawa 2018, s. XIII; S. Grobel [w:] *Instytucje prawa rodzinnego*, red. J.M. Łukasiewicz, Warszawa 2014, s. 16; J.M. Łukasiewicz [w:] *Instytucje prawa rodzinnego*, red. J.M. Łukasiewicz, s. 16 i 282; F. Kwiatkowski, *Filozofia wieczysta w zarysie*, t. III, część IX, rozdział IV, Kraków 1947, s. 294.

⁵ T. Smoczyński [w:] *System Prawa Prywatnego*, t. 11, s. 2.

⁶ J. Młyński, *Rodzina pierwszą i żywotną komórką społeczeństwa (Familiaris consortio, nr 42)*, „Studia Gdańskie” 2012/31, s. 141.

⁷ J. Winiarz, J. Gajda, *Prawo rodzinne*, Warszawa 2001, s. 16.

⁸ Nie wyklucza to formułowania konkretnych roszczeń np. w przypadku zerwanych zaręczyn zasadny może być przepis art. 410 k.c., tj. zwrot nienależnego świadczenia z powodu nieosiągnięcia celu świadczenia. J.M. Łukasiewicz, *Pytanie o zasadność causa wspólnoty życiowej*, „Studia Prawnicze PAN” 2013/1 (193), s. 125; M. Rzewuska, *Zaręczyny. Status narzeczonego w prawie cywilnym*, Warszawa 2019, s. 134.

sunków faktycznych⁹. Co prawda istnieje szereg konsekwencji prawnych w przypadku posiadania statusu „osoby bliskiej”, a taki status posiadają właśnie narzeczeni oraz osoby pozostające względem siebie w nieformalnej kohabitacji (np. przysługuje im prawo do odmowy zeznań w charakterze świadka – art. 182 k.p.k.), jednak we wzajemnych relacjach pomiędzy tymi osobami brak jest normatywnych obowiązków i odpowiadających im uprawnień. W rezultacie należy stwierdzić, że brak jest podstaw do określania tego typu (rodzinnych) stosunków faktycznych mianem stosunków prawnych, ponieważ podstawowym elementem każdego stosunku prawnego jest przynajmniej jedno (uregulowane prawnie) uprawnienie określonej w tym stosunku strony oraz odpowiadający temu uprawnieniu obowiązek występujący po drugiej stronie stosunku. Tymczasem w relacjach narzeczeństwa czy też w relacjach osób pozostających w faktycznej kohabitacji, wszelkie uprawnienia oraz obowiązki mają charakter obyczajowy. Należy zatem stwierdzić, że przedmiotem prawa rodzinnego są wyłącznie takie stosunki rodzinne, co do których można stwierdzić, że są to równocześnie stosunki prawne, a więc takie stosunki, w ramach których można wskazać prawa oraz obowiązki uregulowane prawnie.

1.2. Rodzinne stosunki faktyczne i stosunki rodzinnoprawne

Na potrzeby niniejszej pracy należy wyróżnić:

- nieuregulowane przez prawo rodzinne stosunki faktyczne (np. konkubinat) oraz
- uregulowane przez prawo stosunki rodzinnoprawne (np. małżeństwo)¹⁰.

- 2 **Stosunkiem faktycznym** jest konkubinat z uwagi na fakt, że prawo polskie nie reguluje uprawnień oraz obowiązków względem osób, które pozostają we wzajemnej relacji pożycia. Takie kwestie jak wzajemna pomoc, wierność czy też wsparcie opierają się na pozbawionych waloru prawnego regułach zaufania, moralności oraz uczciwości. Podobnie relacje narzeczonych, przyjaciół oraz osób pozostających we wspólnocie domowej (w tym osób tworzących tzw. związki jednopłciowe) należy postrzegać w kategoriach relacji faktycznych¹¹.

Oczywiście brak zainteresowania prawodawcy wskazanymi relacjami powoduje, że wymienione stosunki są irrelevantne prawnie, niemniej jednak występujące w tych stosunkach więzi bliskości mogą wywoływać określone konsekwencje prawne. Tytułem przykładu można przytoczyć dwa unormowania, a mianowicie przepis art. 446 § 2 k.c., który przyznaje osobom bliskim prawo do renty w przypadku śmierci ich

⁹ Nie wyklucza to regulowania praw i obowiązków na podstawie swobody umów, np. umowy renty.

¹⁰ W literaturze zamiennie stosuje się pojęcie stosunku rodzinnoprawnego i prawnorodzinnego. Por. T. Smoczyński, *Stosunek alimentacyjny a stosunek zobowiązaniowy*, RPEiS 1985/1, s. 19 i n.

¹¹ Szerzej M. Pilich, *Związki quasi-małżeńskie w polskim prawie prywatnym międzynarodowym*, PiP 2011/2, s. 84 i n.

faktycznego żywiciela, oraz przepis 923 k.c. przyznający przez okres 3 miesięcy osobom bliskim spadkodawcy prawo do korzystania z mieszkania i przedmiotów urządzenia domowego¹².

Stosunkiem rodzinnoprawnym jest np. małżeństwo. Ustawodawca szczegółowo reguluje wzajemne uprawnienia oraz obowiązki pomiędzy małżonkami. Przykładowo według art. 23 k.r.o.: „Małżonkowie mają równe prawa i obowiązki w małżeństwie. Są obowiązani do wspólnego pożycia, do wzajemnej pomocy i wierności oraz do współdziałania dla dobra rodziny, którą przez swój związek założyli”. W stosunku tym określone są więc podmioty stosunku prawnego (małżonkowie), przedmiot stosunku prawnego (a więc zachowanie polegające na utrzymaniu wzajemnego pożycia) oraz treść stosunku prawnego (tj. poszczególne uprawnienia oraz obowiązki).

3

1.3. Rodzaje stosunków rodzinnoprawnych

 Wymienić należy następujące rodzaje stosunków rodzinnoprawnych¹³:

4

- 1) **stosunek małżeństwa**,
- 2) **stosunek pokrewieństwa**,
- 3) **stosunek przysposobienia**,
- 4) **stosunek powinowactwa**,
- 5) **stosunek władzy rodzicielskiej**,
- 6) **stosunek alimentacyjny**¹⁴,
- 7) a także stosunek określany jako tzw. **ustrój majątkowy pomiędzy małżonkami**¹⁵.

Nieuzasadnione wydaje się twierdzenie, jakoby stosunek opieki nad dzieckiem małoletnim oraz stosunek kurateli dla dziecka poczętego stanowił stosunek rodzinnoprawny. Wskazane stosunki mają raczej na celu ochronę jednostki ze względu na specyficzną sytuację osobistą i rodzinną, aniżeli realną imitację sfery rodzinnoprawnej¹⁶.

¹² J. Ignatowicz, M. Nazar, *Prawo rodzinne*, Warszawa 2016, s. 43. Na temat domownika por. J.M. Łukasiewicz, *Cechy prawne domownika na gruncie obecnie obowiązujących regulacji cywilnoprawnych* [w:] *Obrót powszechny i gospodarczy – problemy cywilnoprawne*, red. I. Ramus, Toruń 2014, s. 98–116.

¹³ J.M. Łukasiewicz [w:] *Instytucje prawa rodzinnego*, red. J.M. Łukasiewicz, s. 20; tenże, *Kilka słów o stosunkach rodzinno-prawnych podstawowych zależnych i oderwanych*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Rzeszowskiego – Seria Prawnicza” 2013/77 (12), s. 47; tenże, *Podstawy obowiązku alimentacyjnego na gruncie art 144 § 1 k.r.o.* [w:] *Prawo cywilne – stanowienie, wykładnia i stosowanie. Księga pamiątkowa dla uczczenia setnej rocznicy urodzin Profesora Jerzego Ignatowicza*, red. M. Nazar, Lublin 2015, s. 219.

¹⁴ S. Grzybowski, *Prawo rodzinne...*, s. 13; tenże, *Pojęcie i cechy charakterystyczne socjalistycznego prawa alimentacyjnego*, ZNUJ 1957/4, Prawo, s. 21; J.M. Łukasiewicz [w:] *Instytucje prawa rodzinnego*, red. J.M. Łukasiewicz, s. 20.

¹⁵ G. Jędrejek, *Intercyzy. Pojęcie. Treść. Dochodzenie roszczeń*, Warszawa 2010, s. 25, 29 i 30. Ze stosunku ustroju majątkowego małżonków wynika z kolei stosunek wspólności majątkowej. J. Ignatowicz, M. Nazar, *Prawo rodzinne*, s. 252.

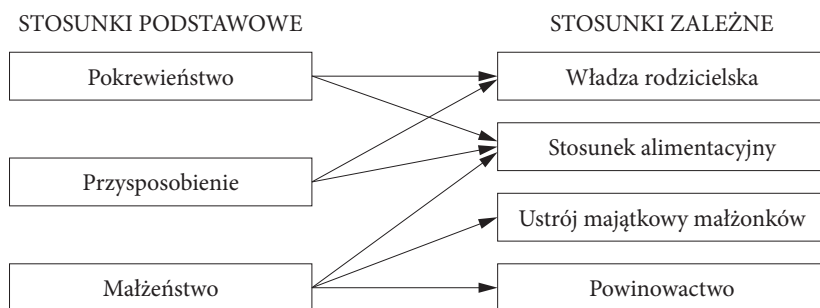
¹⁶ Są to stosunki quasi-rodzinne. J. Ignatowicz, M. Nazar, *Prawo rodzinne*, s. 35.

- 5 Należy odnotować, że trzy pierwsze ze wskazanych stosunków rodzinnoprawnych (tj. małżeństwo, pokrewieństwo i przysposobienie) to **stosunki podstawowe** z tego względu, że stosunki te z reguły stanowią warunek *sine qua non* powstania pozostałych stosunków rodzinnoprawnych¹⁷. Innymi słowy, stosunki podstawowe są zwykle źródłem **stosunków zależnych**. Zaliczyć do nich należy:

- 1) stosunek powinowactwa,
- 2) stosunek władzy rodzicielskiej,
- 3) stosunek alimentacyjny oraz
- 4) stosunek małżeńskiego ustroju majątkowego.

Stosunki te są zależne od stosunków podstawowych w tym sensie, że co do zasady nie występują samodzielnie. Przykładowo stosunek władzy rodzicielskiej przysługuje określonej osobie wobec dziecka tylko dlatego, że pomiędzy tą osobą a dzieckiem występuje stosunek pokrewieństwa¹⁸ lub przysposobienia¹⁹. Z kolei stosunek alimentacyjny sprzężony jest zwykle ze stosunkiem małżeństwa²⁰, pokrewieństwa²¹ bądź przysposobienia²². Natomiast stosunek ustroju majątkowego małżonków²³ wynika zawsze z łączącego małżonków stosunku małżeństwa. Wreszcie powinowactwo (jako stosunek łączący jednego małżonka z krewnymi drugiego) powstaje dopiero w przypadku, gdy uprzednio doszło do zawarcia małżeństwa. A zatem stosunek ten jest stosunkiem zależnym w tym sensie, że jego nawiązanie następuje z chwilą skutecznie zawartego małżeństwa²⁴.

Diagram 1. Stosunki rodzinnoprawne podstawowe i zależne

Źródło: opracowanie własne.

¹⁷ S. Grzybowski, *Prawo rodzinne...*, s. 13; M. Goettel, *Umowy w prawie rodzinnym – zarys koncepcji* [w:] *Europeizacja prawa prywatnego*, t. 1, Warszawa 2008, s. 301; G. Jędrejek, *Intercyty. Pojęcie...*, s. 29. Oczywiście źródłem stosunków zależnych nie jest stosunek podstawowy, lecz określone zdarzenie prawne, np. urodzenie, zawarcie małżeństwa, przysposobienie itd. Wyróżnienie stosunków zależnych stanowi jednak użyteczne uproszczenie. Por. także T. Smoczyński, *Stosunek alimentacyjny a stosunek...*, s. 23.

¹⁸ Art. 93 § 1 k.r.o.

¹⁹ Art. 121 i n. k.r.o.

²⁰ Art. 27 k.r.o.

²¹ Art. 128 k.r.o.

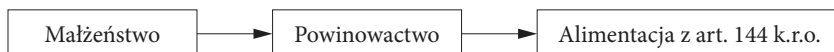
²² Art. 131 i 121 § 1 i 2 k.r.o.

²³ Art. 31 i n. k.r.o.

²⁴ Art. 61⁸ k.r.o.

W literaturze przedmiotu wyróżnia się także stosunek **pośrednio zależny**. Mowa tu o stosunku alimentacyjnym ojczyma (albo macochy) oraz pasierba (art. 144 k.r.o.). Wskazany stosunek zalicza się do stosunków pośrednio zależnych, ponieważ najpierw dochodzi do zawarcia małżeństwa, wskutek którego pomiędzy jednym z małżonków a dzieckiem drugiego małżonka powstaje wspomniany już wcześniej zależny stosunek powinowactwa, a następnie ze stosunku powinowactwa wynika kolejny stosunek zależny, tj. stosunek alimentacyjny z art. 144 § 1 i 2 k.r.o.²⁵

Diagram 2. Stosunek rodzinnoprawny pośrednio zależny

Źródło: opracowanie własne.

Prawo rodzinne przewiduje także stosunki rodzinnoprawne, które występują **niezależnie od stosunków podstawowych**²⁶. Zaliczyć do nich należy:

- stosunek alimentacyjny pomiędzy rozwiedzionymi małżonkami na podstawie art. 60 k.r.o.²⁷;
- stosunek alimentacyjny pomiędzy osobami, których dotychczasowy stosunek przysposobienia został na podstawie art. 125 k.r.o. rozwiązany²⁸;
- stosunek powinowactwa istniejący po ustaniu małżeństwa na podstawie art. 61⁸ k.r.o.;
- stosunek alimentacyjny pomiędzy matką dziecka pozamałżeńskiego a mężczyzną niebędącym jej współmałżonkiem na podstawie art. 141 k.r.o.²⁹

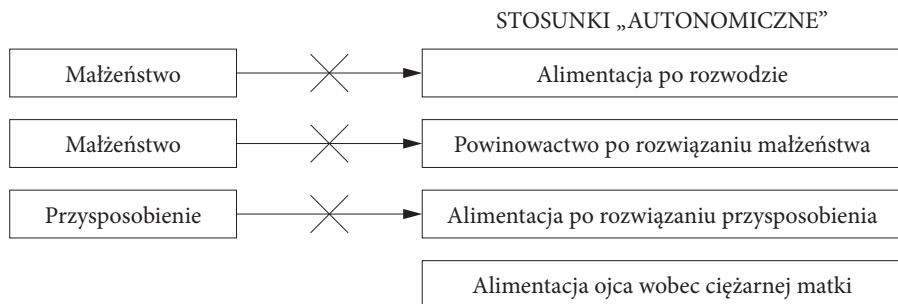
²⁵ J.M. Łukasiewicz, *Podstawy obowiązku alimentacyjnego na gruncie art 144 § 1 k.r.o.* [w:] *Prawo cywilne – stanowienie...*, red. M. Nazar, s. 219 i n. Na temat alimentacji pasierba w obcych systemach prawnych zob. B. Dobrzański, *Wzajemny obowiązek alimentacyjny między pasierbami i ojczymem lub macochą*, SC 1971, t. 27, s. 3 i n.

²⁶ Są to stosunki od samego początku niezależne bądź też stosunki zależne, które uzyskały niezależność wskutek okoliczności przewidzianych przez Kodeks rodzinny i opiekuńczy.

²⁷ T. Smoczyński, *Stosunek alimentacyjny a stosunek...*, s. 31. Obowiązek alimentacyjny pomiędzy byłymi małżonkami nie stanowi kontynuacji obowiązku alimentacyjnego, który istniał w trakcie małżeństwa, lecz jest nowym obowiązkiem alimentacyjnym wynikającym ze stosunku o właściwych sobie, odrębnych, przesłankach. Uchwała SN z 13.07.2011 r., III CZP 39/11, LEX nr 852349.

²⁸ T. Smoczyński, *Stosunek alimentacyjny a stosunek...*, s. 30.

²⁹ Szerzej J. Gwiazdomorski, *Roszczenia matki dziecka pozamałżeńskiego przeciwko jego ojcu, który nie jest jej mężem*, RPEIS 1974/3, 53–56; J. Gwiazdomorski, *Krewni uprawnieni do żądania i obowiązani do dostarczania środków utrzymania*, PiP 1954/1, s. 80; *Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz*, red. H. Dołęcki, T. Sokołowski, Warszawa 2010, s. 781; T. Domińczyk [w:] *Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz*, red. K. Piasecki, Warszawa 2006, s. 852 i n.; *Alimenty*, red. J. Ignaczewski, Warszawa 2009, s. 88 i n.

Diagram 3. Stosunki rodzinnoprawne „autonomiczne”

Źródło: opracowanie własne.

! Reasumując powyższe uwagi, należy rozróżniać stosunki rodzinnoprawne **podstawowe, zależne, pośrednio zależne** oraz „autonomiczne” (niezależne bądź oderwane)³⁰.

1.4. Stosunki rodzinnoprawne a rodzina

- 8 **§** Ustawodawca wielokrotnie odwołuje się do pojęcia **rodziny** w przepisach Kodeksu rodzinnego i opiekuńczego, choć nie wiadomo w zasadzie, jak pojęcie to należy rozumieć, ponieważ brak jest w obowiązujących regulacjach definicji legalnej³¹. Niejasny jest też skład osobowy rodziny, poza osobami małżonków, którzy zostali wprost wskazani w ustawie, jako członkowie i założyciele rodziny. Zgodnie bowiem z treścią art. 23 k.r.o.: „Małżonkowie (...) obowiązani są (...) do współdziałania dla dobra rodziny, którą przez swój związek założyli”. Podobną formułę zawiera przepis art. 27 k.r.o., na mocy którego: „Oboje małżonkowie obowiązani są (...) przyczynić się do zaspokajania potrzeb rodziny, którą przez swój związek założyli”.

Ze wskazanych regulacji wynika zatem, że małżonkowie nie tylko tworzą rodzinę, lecz są jej założycielami. Nie wiadomo natomiast, jakie inne osoby wchodzić powinny do rodziny, ponieważ przepisy Kodeksu rodzinnego i opiekuńczego nie rozstrzygają tej kwestii jednoznacznie. W związku z tym skład osobowy rodziny został ustalony przez piśmiennictwo.

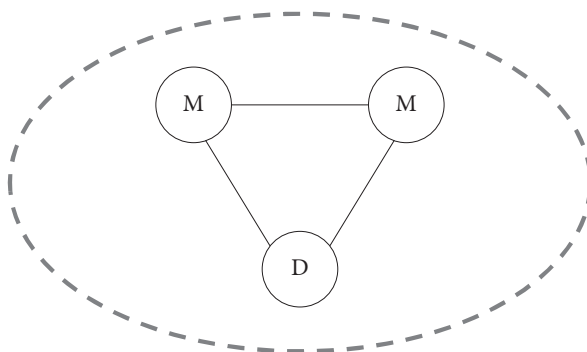
³⁰ Proponowany jest też podział na stosunki *sensu stricto* (małżeństwo, pokrewieństwo) oraz stosunki *sensu largo* (ustrój majątkowy małżonków, stosunek alimentacyjny, władza rodzicielska). G. Jędrejek [w:] *Meritum. Prawo rodzinne*, red. G. Jędrejek, Warszawa 2015, s. 21.

³¹ A. Zieliński, G. Jędrejek, *Prawo rodzinne i opiekuńcze w zarysie*, Warszawa 2011, s. 37; M. Kosek, *Pojęcie rodziny w Kodeksie rodzinnym i opiekuńczym i negatywne skutki jej redefinicji w wybranych aktach prawnych* [w:] *W trosce o rodzinę. Księga pamiątkowa ku czci Prof. Wandy Stojanowskiej*, red. M. Kosek, J. Słyk, Warszawa 2008, s. 240. Por. także orzeczenie SN z 8.12.1953 r., II C 1333/53, LEX nr 196728.

Obok małżonków wskazuje się następujących członków rodziny³²:

- 1) wspólne małoletnie dzieci małżonków,
- 2) wspólne dzieci pełnoletnie, które się nie usamodzielniały,
- 3) dzieci wspólnie przysposobione oraz
- 4) dzieci jednego z małżonków, które zostały przysposobione przez drugiego z małżonków.

Diagram 4. Skład osobowy rodziny w rozumieniu art. 27 k.r.o. (M – małżonek, D – dziecko)

Źródło: opracowanie własne.

Podsumowując powyższe uwagi, należy stwierdzić, że piśmiennictwo przyjmuje **model rodziny jednopokoleniowej**, obejmującej wyłącznie małżonków oraz ich wspólne małoletnie lub pełnoletnie, ale nieusamodzielnione jeszcze dzieci³³. W kontekście tego nasuwa się jednak pytanie, według jakich kryteriów doktryna wskazane powyżej osoby zalicza do rodziny.

Na wstępie należy przyjąć, że przez zawarcie małżeństwa małżonkowie powołują do życia nową, autonomiczną i przede wszystkim **wspólną strukturę społeczną**, do której nie powinni wchodzić członkowie z ich poprzednich rodzin. W konsekwencji wyznacznikiem przynależności określonej osoby do rodziny byłoby kryterium „wspólności”. Chodzi więc o to, że osoba mająca wejść do rodziny powinna być członkiem rodziny „wspólnym” dla obu małżonków. Dlatego też do rodziny nie powinni wchodzić teściowie czy też dalsi krewni jednego z małżonków, ponieważ jeden z małżonków pozostaje wobec takich krewnych w stosunku pokrewieństwa, drugi zaś w stosunku powinowactwa, co stanowi stosunek rodzinnoprawny zupełnie innej kategorii³⁴.

³² J. Ignatowicz, M. Nazar, *Prawo rodzinne*, s. 23.

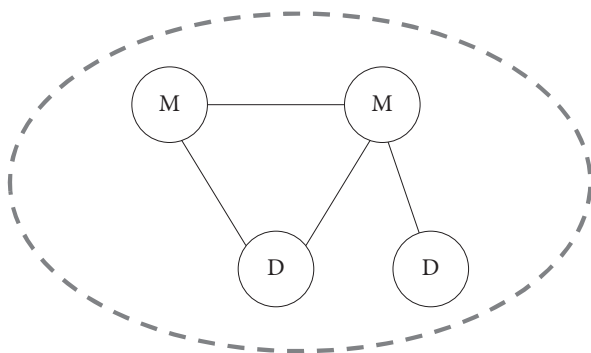
³³ Ustawodawca, chcąc się odnieść do pojęcia rodziny w ujęciu szerszym, użył wprost terminu „krewni”. Por. J. Winiarz, J. Gajda, *Prawo rodzinne*, 2001, s. 18; Z. Radwański, *Pojęcie i funkcja „dobra dziecka” w polskim prawie rodzinnym i opiekuńczym*, SC 1981, t. XXXI, s. 26.

³⁴ J.M. Łukasiewicz, *Małżeńska współzależność majątkowa...*, s. 53.

Do rodziny wejdzie natomiast wspólne dziecko obojga małżonków, ponieważ dziecko to pozostaje z każdym z nich w takim samym stosunku pokrewieństwa (rodzicielstwa). Na podobnych zasadach traktować należałoby dziecko wspólnie przysposobione przez obu małżonków. Również dziecko jednego z małżonków, przysposobione przez drugiego z nich, wchodziłoby do rodziny, ponieważ takie dziecko byłoby połączone z jednym z małżonków stosunkiem pokrewieństwa, z drugim zaś zbliżonym stosunkiem przysposobienia (stosunkiem adopcji).

Prezentowane powyżej założenia mogą budzić w pewnych przypadkach uzasadnione wątpliwości. W piśmiennictwie słusznie się bowiem zauważa, że **dziecko biologiczne jednego z małżonków, nieprzysposobione przez drugiego z nich, w przypadku włączenia do wspólnoty domowej, powinno być włączone do rodziny z uwagi na fundamentalną zasadę dobra dziecka**³⁵. W konsekwencji ściśle formalny model rodziny powinien ustąpić na rzecz modelu socjologicznego³⁶.

Diagram 5. Włączenie pasierba do rodziny w rozumieniu art. 27 k.r.o. (M – małżonek, D – dziecko)

Źródło: opracowanie własne.

W literaturze wskazuje się, że rodzina istnieje mimo częściowego zdekompletowania jej składu osobowego, np. w razie śmierci jednego z małżonków lub rozwodu, rodzinę tworzy małżonek oraz pozostałe z nim we wspólnym gospodarstwie domowym dzieci³⁷.

³⁵ J.F. Strzebinczyk, *Prawo rodzinne*, Warszawa 2016, s. 27 i n.; T. Smoczyński, M. Andrzejewski, *Prawo rodzinne i opiekuńcze*, Warszawa 2020, s. 7. Autorzy postulują także rozszerzenie pojęcia rodziny na dzieci obce włączone do rodziny (rodzina zastępcza). Nie ma tu stosunku rodzinnoprawnego, ale dziecko znajduje się w sytuacji podobnej do rodzinnej. T. Smoczyński, M. Andrzejewski, *Prawo rodzinne...*, s. 7.

³⁶ Ustawa w pewnych przypadkach zdaje się traktować dzieci jednego z małżonków jako członków rodziny (np. art. 144 k.r.o.). Za takim stanowiskiem przemawia również fakt, że w przypadku adopcji singularnej przez jednego z małżonków, drugi małżonek wyraża na taką adopcję zgodę. Sens tej zgody można wyjaśnić właśnie w ten sposób, że współmałżonek przysposabiającego akceptuje fakt wejścia dziecka do rodziny. Szerzej J.M. Łukasiewicz, *Podstawy obowiązku alimentacyjnego w świetle art. 144 § 1 k.r.o.* [w:] *Prawo cywilne – stanowienie...*, red. M. Nazar, s. 223.

³⁷ J. Ignatowicz, M. Nazar, *Prawo rodzinne*, s. 34.

Warto w tym miejscu zauważyć, że przedstawione powyżej pojęcie rodziny odnosi się do większości regulacji Kodeksu rodzinnego (art. 10 § 1, art. 23, 24, 27, 28, 28¹, 30, 36¹, 39, 45 k.r.o.). Niemniej jednak w pewnych przypadkach pojęcie to należy rozumieć szerzej. Jak się bowiem zdaje, pojęcie rodziny użyte w art. 91, 103 i 109 § 2 pkt 1 k.r.o. nie tylko obejmuje rodzinę składającą się z małżonków oraz ich wspólnych małoletnich lub pełnoletnich, a nieusamodzielnionych jeszcze dzieci, lecz także małoletnie dzieci oraz ich rodziców niebędących w związku małżeńskim.

Należy zauważyć, że w tradycyjnym modelu rodziny jednopokoleniowej (obejmującej małżonków oraz ich wspólne dzieci) **zachodzą określone stosunki rodzinnoprawne**, tj.:

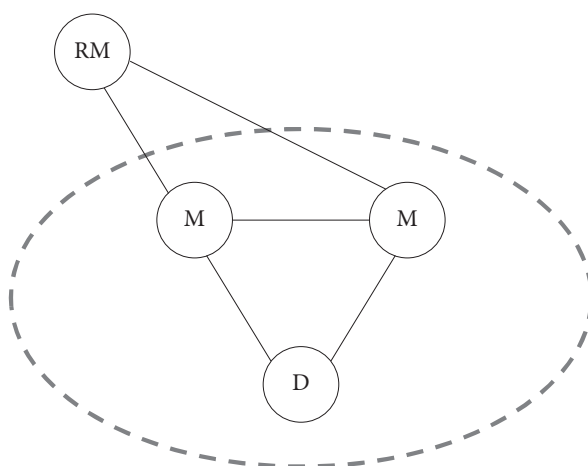
11

- 1) małżonków łączy stosunek podstawowy **małżeństwa**, z którego wynika stosunek ustroju majątkowego małżonków oraz stosunek alimentacji, natomiast
- 2) dzieci łączy z ich rodzicami stosunek pokrewieństwa (lub przysposobienia), z którego z kolei wynika stosunek władzy rodzicielskiej oraz stosunek alimentacji.

Stosunki rodzinnoprawne mogą w pewnych przypadkach **wychodzić poza instytucjonalne ramy rodziny**.

Np. Przykładowo dziadek dziecka do rodziny we wskazanym znaczeniu nie wchodzi, choć łączy go z dzieckiem stosunek pokrewieństwa oraz w pewnych przypadkach stosunek alimentacji. Podobnie teść do rodziny nie będzie wchodził, choć łączy go z jednym z małżonków stosunek pokrewieństwa, a z drugim z małżonków stosunek powinowactwa³⁸. A zatem będzie on pozostawał w stosunku rodzinnoprawnym z poszczególnymi członkami rodziny, choć sam nie będzie należał do rodziny w rozumieniu art. 27 k.r.o.

Diagram 6. Stosunki rodzinnoprawne i rodzina (RM – rodzic małżonka, M – małżonek, D – dziecko)

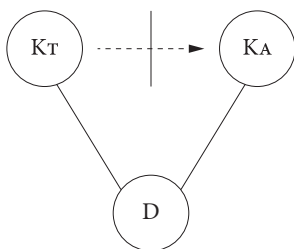

Źródło: J.M. Łukasiewicz [w:] *Instytucje prawa rodzinnego*, red. J.M. Łukasiewicz, s. 24 (z modyfikacjami).

³⁸ J.M. Łukasiewicz [w:] *Instytucje prawa rodzinnego*, red. J.M. Łukasiewicz, s. 24.

- 12 Stosunek rodzinnoprawny może **wystąpić poza rodziną**. Na przykład konkubenci nie tworzą rodziny w rozumieniu art. 27 k.r.o., gdyż nie są wobec siebie małżonkami. Niemniej jednak ze swoimi dziećmi będą złączeni stosunkiem podstawowym pokrewieństwa, z którego wynikać będą stosunki zależne władzy rodzicielskiej i alimentacji³⁹. Ponadto ojciec dziecka niebędący mężem matki zobowiązany będzie na podstawie art. 141 k.r.o. przyczynić się w rozmiarze odpowiadającym okolicznościom do pokrycia wydatków związanych z ciążą i porodem oraz kosztów 3-miesięcznego utrzymania matki⁴⁰.

Diagram 7. Stosunki rodzinnoprawne poza rodziną (KT – konkubent, KA – konkubina, D – dziecko pozamałżeńskie)

Źródło: J.M. Łukasiewicz [w:] *Instytucje prawa rodzinnego*, red. J.M. Łukasiewicz, s. 25.

1.5. Stosunek pokrewieństwa

- 13 W znaczeniu biologicznym pokrewieństwo oznacza istnienie między określonymi osobami więzi genetycznych⁴¹. Przed zmianami wprowadzonymi nowelizacją z 2008 r.⁴² Kodeks rodzinny i opiekuńczy nie zawierał ani definicji pokrewieństwa, ani linii pokrewieństwa, ani też nie określał stopni pokrewieństwa, pomimo że tytuł II k.r.o. nosił nazwę „Pokrewieństwo”.

Obecnie również brak jest definicji legalnej, niemniej jednak ustawodawca wprowadził regulacje służące ustaleniu linii pokrewieństwa oraz sposobu określenia jego stopni⁴³.

§ Zgodnie z regulacją art. 61⁷ k.r.o. można wyróżnić:

- 1) pokrewieństwo w linii prostej oraz
- 2) pokrewieństwo w linii bocznej.

³⁹ J. Strzebinczyk [w:] *System Prawa Prywatnego*, t. 12, Warszawa 2011, s. 253 i n.

⁴⁰ J.M. Łukasiewicz [w:] *Instytucje prawa rodzinnego*, red. J.M. Łukasiewicz, s. 24.

⁴¹ M. Andrzejewski, *Prawo rodzinne...*, s. 21–23.

⁴² Ustawa z 6.11.2008 r. o zmianie ustawy – Kodeks rodzinny i opiekuńczy oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. Nr 220, poz. 1431).

⁴³ J. Ignatowicz, M. Nazar, *Prawo rodzinne*, s. 36.

Pokrewieństwo w linii prostej oznacza istnienie więzi wynikającej z faktu pochodzenia jednej osoby od drugiej w sposób bezpośredni (np. córka od matki) albo w sposób pośredni (np. wnuczka od babci). Innymi słowy, pokrewieństwo w linii prostej oznacza, że jedna osoba w sposób **bezpośredni lub pośredni pochodzi od drugiej**.

14

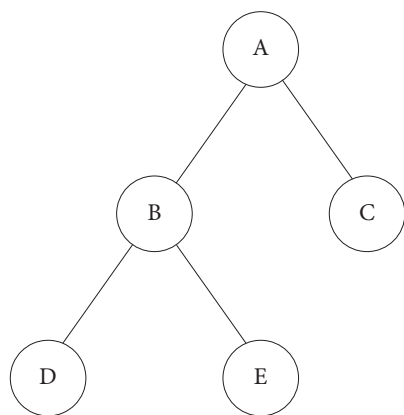
W ramach pokrewieństwa w linii prostej rozróżnia się wstępnych (a więc starszych, np. matka, babcia, prababcia) oraz zstępnych (czyli młodszych, np. córka, wnuczka, prawnuczka).

Pokrewieństwo w linii bocznej polega z kolei na tym, że osoby nie pochodzą wprawdzie od siebie, jednak **posiadają wspólnego przodka**.

15

W obu liniach wyróżnić można stopnie pokrewieństwa. Zgodnie z treścią art. 61⁷ § 2 k.r.o. stopień pokrewieństwa określa się według liczby urodzeń, wskutek których powstało pokrewieństwo. Należy przy tym zaznaczyć, że przy ustalaniu stopnia pokrewieństwa w linii prostej nie wlicza się pierwszych narodzin, zaś w przypadku linii bocznej nie wlicza się narodzin wspólnego przodka⁴⁴.

Diagram 8. Stosunek pokrewieństwa na wybranych przykładach

A-B: I stopień w linii prostej
 B-D: I stopień w linii prostej
 A-C: I stopień w linii prostej
 B-E: I stopień w linii prostej
 A-D: II stopień w linii prostej
 (za pośrednictwem B)
 B-C: II stopień w linii bocznej
 D-E: II stopień w linii bocznej
 E-C: III stopień w linii bocznej

Źródło: J.M. Łukasiewicz [w:] *Instytucje prawa rodzinnego*, red. J.M. Łukasiewicz, s. 26.

W zakresie prawa rodzinnego niejasny jest charakter prawny stosunku pokrewieństwa. Należy bowiem wskazać, że aby stosunek pokrewieństwa można było określić mianem stosunku prawnego, konieczne byłoby stwierdzenie, że prawo określa wzajemne uprawnienia oraz obowiązki pomiędzy stronami tego stosunku. Niezbędne jest więc stwierdzenie, czy rzeczywiście w ramach stosunku pokrewieństwa występują wzajemne prawa oraz obowiązki osób spokrewnionych.

⁴⁴ J.F. Strzebińczyk, *Prawo rodzinne*, s. 32; podobnie G. Jędrejek, *Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Pokrewieństwo i powinowactwo. Komentarz do art. 61⁷-144¹*, Warszawa 2014, s. 22.

- 16 Jak się zdaje, obowiązek wzajemnego wspierania (art. 87 k.r.o.)⁴⁵ czy też prawo do „kontaktów z dzieckiem” przysługujące rodzicom, rodzeństwu oraz dziadkom dziecka (art. 113⁶ k.r.o.)⁴⁶ mogą stanowić elementy stosunku pokrewieństwa. Przesądzałoby to za trafnością tezy, że stosunek pokrewieństwa **zalicza się do kategorii stosunków prawnych**. Zastrzec jedynie wypada, że wskazany stosunek prawny pokrewieństwa nie zawsze stanowi węzeł biologiczny, ponieważ pokrewieństwo wynika co prawda ze zdarzeń naturalnych (jak np. poród dziecka), lecz ustalenie tego stosunku może być efektem stosowania różnych domniemań prawnych (np. domniemanie pochodzenia dziecka od męża matki) oraz innych czynności konwencjonalnych (jak np. oświadczenie mężczyzny o uznaniu dziecka)⁴⁷.
- 17 Oczywiście pokrewieństwo to nie tylko stosunek prawny, ponieważ z faktu „bycia krewnym” wynika **pewien stan wywołujący określone konsekwencje prawne** (takie jak np. prawo do odmowy zeznań w charakterze świadka na mocy art. 261 k.p.c., obowiązek wyłączenia sędziego w przypadkach wskazanych w treści art. 48 § 1 pkt 2 k.p.c., zakaz zawarcia małżeństwa w sytuacjach wskazanych w treści art. 14 § 1 k.r.o. oraz możliwość dziedziczenia przez krewnych na podstawie przepisów prawa spadkowego). Chodzi zatem o to, że poza wzajemnymi prawami i obowiązkami określonych krewnych w zakresie stosunku prawnego pokrewieństwa, prawo przewiduje pewne konsekwencje prawne wynikające z faktu posiadania statusu „krewnego”. Co więcej, wskazany stan jest niezależny od dalszego trwania stosunku prawnego pokrewieństwa, ponieważ stosunek prawny pokrewieństwa może zachodzić wyłącznie pomiędzy osobami żyjącymi, podczas gdy stan pokrewieństwa daje się stwierdzić także po ustaniu stosunku pokrewieństwa w przypadku krewnego osoby zmarłej (np. w przypadku dziedziczenia)⁴⁸.

⁴⁵ Obowiązek wsparcia wbrew literalnemu brzmieniu może też obciążać osoby niewskazane w art. 87 k.r.o. J. Haberko, *Dziadkowie-wnuki. Osobista więź prawnorodzinna i relacja prawnospadkowa*, RPEiS 2012/3, s. 142–143.

⁴⁶ J. Ignaczewski, R. Zegadło [w:] *Władza rodzicielska i kontakty z dzieckiem*, red. J. Ignaczewski, Warszawa 2010, s. 203. Przepis art. 113⁶ k.r.o. dzieli uprawnionych do kontaktów na dwie grupy. Do pierwszej zalicza się osoby związane z dzieckiem więzią formalnoprawną (pokrewieństwa lub powinowactwa). Do drugiej zalicza się tych, którzy wywodzą swój stosunek bliskości z dzieckiem z faktu sprawowania nad nim faktycznej pieczy „przez dłuższy czas”. J. Strzebińczyk [w:] *System Prawa Prywatnego*, t. 12, s. 385.

⁴⁷ J. Haberko, *Charakter prawny uznania dziecka*, RPEiS 1999/2, s. 167; H. Haak, *Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz do art. 61⁷–91*, Toruń 2009, s. 14. Nie można wykluczyć niezgodnego z prawdą ustalenia pochodzenia dziecka. Por. także art. 75¹ k.r.o.

⁴⁸ J. Ignatowicz, M. Nazar, *Prawo rodzinne*, s. 38. Podobnie M. Domański, *Ustalenie stanu cywilnego dziecka po jego śmierci (na tle wyroku Trybunału Konstytucyjnego z 26 listopada 2013 r., P 33/12)*, PS 2015/2, s. 54 i n. Warto zauważyć, że w kontekście pośmiertnej ochrony autorskich dóbr osobistych i wykonywania praw osobistych zmarłego twórcy pojawił się w literaturze pogląd zakładający istnienie praw „odpilotowanych”. J. Mazurkiewicz, *Non omnis moriar. Ochrona dóbr osobistych zmarłego w prawie polskim*, Wrocław 2010. Por. także J. Haberko, A. Wojcieszak, *Więzi o charakterze rodzinno-prawnym w kontekście ujawnienia tajemnicy lekarskiej po śmierci osoby bliskiej* [w:] *Prawo rodzinne i spadkowe wobec współczesnych zjawisk technologicznych i społecznych*, red. J.M. Łukasiewicz, M. Załucki, Toruń 2018, s. 57.

Wypada nadmienić, że w przypadku dalszych krewnych liczne są przykłady, gdzie pomiędzy określonymi osobami, pozostającymi względem siebie w relacji pokrewieństwa, brak jest często wzajemnych uprawnień oraz obowiązków. Osoby te mogą oczywiście ponosić różnorodne konsekwencje prawne wynikające z faktu pokrewieństwa (jak np. dziedziczenie), jednak trudno w tego rodzaju przypadkach dopatrywać się jakiegoś określonego stosunku prawnego pokrewieństwa, w ramach którego uprawnieniu (lub obowiązku) jednego krewnego odpowiada obowiązek (lub też uprawnienie) innego krewnego⁴⁹. W rezultacie uzasadnione wydaje się stwierdzenie, że w pewnych przypadkach pokrewieństwo nie przyjmuje, co prawda, charakteru stosunku prawnego, ale sam stan pokrewieństwa wywołuje określone przez prawo konsekwencje prawne.

Podsumowując powyższe rozważania, należy przyjąć, że wszędzie tam, gdzie prawo reguluje określone uprawnienia oraz obowiązki pomiędzy osobami ze sobą spokrewnionymi, konstrukcja **stosunku prawnego** wydaje się uzasadniona (jak np. obowiązek wzajemnego wspierania, czy też prawo do kontaktów)⁵⁰. Oczywiście tego rodzaju pokrewieństwo może wywoływać równolegle określone konsekwencje prawne. Jeżeli natomiast w zakresie pokrewieństwa brak jest uprawnień (i odpowiadających im obowiązków) pomiędzy określonymi krewnymi, wówczas trudno przyjmować koncepcję stosunku prawnego, choć równocześnie nie można zaprzeczyć, że często takie pokrewieństwo wywołuje szereg różnorodnych konsekwencji prawnych. Konsekwencje te są zwykle na tyle istotne, że wielu autorów, odnosząc się do relacji pokrewieństwa, posługuje się zazwyczaj pojęciem stosunku prawnego⁵¹, choć jest to często „skrót myślowy”, gdyż tylko w niektórych przypadkach można rzeczywiście mówić o stosunku prawnym⁵². Zważywszy na fakt, że stosunek prawny musi zawsze zawierać takie elementy, jak podmiot, przedmiot oraz treść, słuszne wydaje się stwierdzenie, że pokrewieństwo (w przypadku braku uprawnień oraz odpowiadających im obowiązków pomiędzy określonymi krewnymi) tworzy wyłącznie określony stan rodzinny, wedle którego prawo określa pewne osoby „krewnymi”, a następnie przewiduje szereg konsekwencji prawnych związanych ze wskazanym stanem⁵³.

⁴⁹ Należy zauważyć, że obowiązek alimentacyjny nie stanowi elementu treści stosunku pokrewieństwa, gdyż obowiązek ten jest elementem zależnego od stosunku pokrewieństwa stosunku alimentacji. Por. T. Smoczyński [w:] *System Prawa Prywatnego*, t. 11, s. 9.

⁵⁰ J. Haberkowicz, *Dziadkowie-wnuki...*, s. 142 i n.; zob. także T. Smoczyński [w:] *System Prawa Prywatnego*, t. 11, s. 9. W doktrynie obok stosunku prawnego o charakterze względnym wyróżnia się pokrewieństwo prawne o charakterze bezwzględnym. J. Ignatowicz, M. Nazar, *Prawo rodzinne*, s. 38; podobnie M. Domański, *Ustalenie stanu cywilnego dziecka...*, s. 54 i n.

⁵¹ G. Jędrejek [w:] *Meritum. Prawo rodzinne*, red. G. Jędrejek, s. 20; podobnie J. Zatorska [w:] J. Zatorska, *Kodeks rodzinny i opiekuńczy: komentarz do zmian wprowadzonych ustawą z dnia 6 listopada 2008 r. o zmianie ustawy – Kodeks rodzinny i opiekuńczy oraz niektórych innych ustaw*, LEX 2011, art. 61°, teza 2.

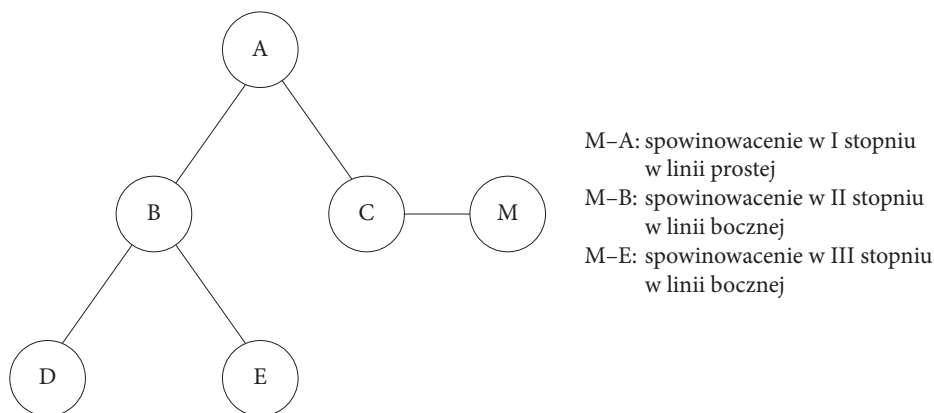
⁵² Określenie pokrewieństwa stosunkiem (rodzinnoprawnym) jest użyteczne, choć trzeba zastrzec, że określenie to nie jest ścisłe. Pokrewieństwo nie zawsze bowiem stanowi stosunek prawny.

⁵³ W pewnych przypadkach można dostrzec konsekwencje prawne pokrewieństwa w ujęciu prawnym, jak też ściśle biologicznym (np. przeszkoda do zawarcia małżeństwa). J. Gajda, *Adopcja jako przeszkoda małżeńska w świetle art. 15 Kodeksu rodzinnego i opiekuńczego* [w:] *Wokół problematyki małżeństwa*

1.6. Stosunek powinowactwa

- 18 **§** Powinowactwo stanowi wyłącznie węzeł prawny. Jak wynika z treści art. 61⁸ § 1 k.r.o.: „Z małżeństwa wynika powinowactwo między małżonkiem a krewnymi drugiego małżonka. Trwa ono mimo ustania małżeństwa”. Jest to więc stosunek łączący jednego małżonka z krewnymi drugiego małżonka. Zgodnie zaś z zasadą wyrażoną w treści art. 61⁸ § 2 k.r.o.: „Linie oraz stopień powinowactwa określa się według linii i stopnia pokrewieństwa”. Innymi słowy, w takim stopniu oraz w takiej linii w jakiej małżonek jest spokrewniony ze swoimi krewnymi, w takim stopniu oraz w takiej linii drugi małżonek jest z nimi spowinowacony.

Diagram 9. Stosunek powinowactwa na wybranych przykładach

Źródło: J.M. Łukasiewicz [w:] *Instytucje prawa rodzinnego*, red. J.M. Łukasiewicz, s. 26.

w aspekcie materialnym i procesowym, red. J.M. Łukasiewicz, A.M. Arkuszewska, A. Kościółek, Toruń 2017, s. 151.

Rozdział 2

PRAWO O AKTACH STANU CYWILNEGO

Literatura podstawowa: Czajkowska A., *Zmiana imion i nazwisk*, Warszawa 2007; Czajkowska A., Pachniewska E., *Prawo o aktach stanu cywilnego – komentarz, orzecznictwo, wzory dokumentów i pism*, Warszawa 2014; Czaplicki K., *Dokumenty tożsamości. Jawność i bezpieczeństwo*, Warszawa 2016; *Podręcznik urzędnika stanu cywilnego. Podstawowe instytucje prawa o aktach stanu cywilnego*, t. 1, red. P. Kasprzyk, Lublin 2018; *Podręcznik urzędnika stanu cywilnego. Obrót prawny z zagranicą w zakresie rejestracji stanu cywilnego*, t. 2, red. P. Kasprzyk, Lublin 2019; *Podręcznik urzędnika stanu cywilnego. Wybrane instytucje prawa cywilnego osobowego i prawa rodzinnego*, t. 3, red. P. Kasprzyk, Lublin 2020; *Prawo o aktach stanu cywilnego. Ustawa o zmianie imienia i nazwiska. Komentarz*, red. P. Kasprzyk, Lublin 2020; *Prawo o aktach stanu cywilnego z komentarzem. Przepisy wykonawcze i związkowe oraz wzory dokumentów*, red. A. Czajkowska, Warszawa 2015; Wilk A., *Akt urodzenia*, Warszawa 2014.

2.1. Stan cywilny a stan rodzinny

Występowanie jednostki w obrocie prawnym wymaga jej **spersonalizowania**. Służy temu ustalenie jej imienia, nazwiska, wieku oraz płci, a także najbliższych powiązań rodzinnych. Te ostatnie mogą mieć zresztą znaczenie przy ustalaniu możliwości zawarcia małżeństwa (w zakresie przeszkody pokrewieństwa, powinowactwa bądź bigamii), możliwości spadkobrania (w zakresie kolejności dziedziczenia rozstrzyganej za pomocą stopni oraz linii pokrewieństwa) bądź też ewentualnej odpowiedzialności za zobowiązania (w przypadku małżeńskiej wspólności majątkowej). Innymi słowy, dla osoby zawierającej małżeństwo istotna może być wiedza o powiązaniach rodzinnych narzeczonego bądź narzeczonej. Z kolei dla spadkobiercy znaczenie może mieć wiedza o kręgu osób dziedziczących z uwagi na stopień i linię pokrewieństwa po spadkodawcy. Natomiast dla kontrahenta istotna może być wiedza na temat relacji rodzinnych drugiej strony umowy, z uwagi na zawężony zakres odpowiedzialności w przypadku małżeńskiej wspólności majątkowej. Oczywiście personalizacja jednostki wraz z jej stanem rodzinnym nie ogranicza się wyłącznie do wskazanych powyżej sytuacji. Ponadto należy zauważyć, że o ile znajomość relacji rodzinnych jest czasem zbędna, to już ustalenie pozostałych cech pozwalających spersonalizować osobę fizyczną (takie jak np. imię, nazwisko, pesel, wiek oraz płeć) stanowi w zasadzie niezbędny warunek dla skonkretyzowania podmiotu w obrocie prawnym.

19

2.2. Pojęcie stanu cywilnego

- 20 Przedstawione powyżej zagadnienie wiąże się ściśle z pojęciem tzw. **stanu cywilnego**, który podlega rejestracji w aktach stanu cywilnego. Warto przy tym odnotować, że w poprzednim stanie prawnym różnie odnoszono się do tego pojęcia, wobec braku definicji legalnej¹.

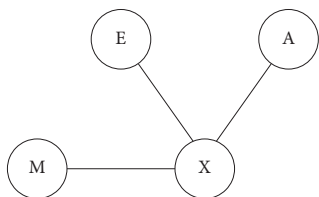
 Stanem cywilnym w rozumieniu **węższym** oznaczano więzy małżeństwa oraz więzy pokrewieństwa łączące osobę fizyczną w sposób bezpośredni. W literaturze przedmiotu stan ten określano mianem „stanu rodzinnego”, ponieważ za jego pomocą możliwa była identyfikacja określonej osoby fizycznej poprzez wskazanie, kto jest jej rodzicem lub współmałżonkiem². Celem stanu cywilnego w ujęciu węższym miało być zatem ujawnienie najbliższych relacji rodzinnych określonej osoby fizycznej.

Oczywiście na gruncie poprzedniego stanu prawnego nie brakowało zwolenników ujmowania stanu cywilnego **szerzej**. Tak postrzegany stan obejmować miał (poza stanem rodzinnym) dodatkowe cechy określonej osoby fizycznej³. Zaliczano do nich:

- 1) tożsamość osoby fizycznej – przez którą należało rozumieć określone przez prawo administracyjne cechy służące spersonalizowaniu jednostki, takie jak imię, nazwisko, nazwisko rodowe, PESEL;
- 2) stan osobisty – a więc przyrodzone cechy biologiczne jednostki, takie jak wiek, jak też płeć określonej osoby fizycznej⁴.

Diagram 10. Stan cywilny w ujęciu węższym oraz szerszym (poprzedni stan prawny)

**Stan cywilny w ujęciu węższym
(inaczej stan rodzinny)**
Były to ujawnione w akcie stanu cywilnego
więzy małżeństwa i więzy pokrewieństwa
łączące osobę fizyczną w sposób bezpośredni

Stan cywilny w ujęciu szerszym to

- 1) stan cywilny w ujęciu węższym
- 2) tożsamość
- 3) stan osobisty

Źródło: opracowanie własne.

¹ A. Wolter, J. Ignatowicz, K. Stefaniuk, *Prawo cywilne*, Warszawa 2020, s. 213 i n.; T. Smoczyński [w:] *System Prawa Prywatnego*, t. 11, s. 28 i n.; A. Wilk, *Akt urodzenia*, Warszawa 2014, s. 44–52.

² Zob. J. Ignatowicz [w:] *Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz*, red. J. Ignatowicz, Warszawa 1975, s. 383–384; T. Smoczyński [w:] *System Prawa Prywatnego*, t. 11, s. 13; postanowienie SN z 18.01.2006 r., V CSK 108/05, LEX nr 490441.

³ J. Litwin, *Prawo o aktach stanu cywilnego. Komentarz*, Warszawa 1961, s. 16; A. Wolter, *Prawo cywilne. Zarys części ogólnej*, Warszawa 1963, s. 147.

⁴ Por. także uwagi P. Kasprzyk [w:] *Podręcznik urzędnika stanu cywilnego. Podstawowe instytucje prawa o aktach stanu cywilnego*, t. 1, red. P. Kasprzyk, Lublin 2018, s. 97.

W literaturze przedmiotu występowało również skrajnie formalne ujęcie stanu cywilnego, wedle którego stanem cywilnym były wszelkie informacje zawarte w aktach stanu cywilnego. Wreszcie w znaczeniu potocznym stanem cywilnym określano pozycję osoby fizycznej w zakresie jej pozycji społecznej uzależnionej od pozostawania (lub niepozostawania) w związku małżeńskim, jako określenie „żonaty”, „wdowiec”, „rozwódziony”⁵.

§ Wskazane powyżej wątpliwości zostały rozstrzygnięte w związku z wejściem w życie nowej ustawy z 28.11.2014 r. – Prawo o aktach stanu cywilnego⁶. W treści art. 2 ust. 1 p.a.s.c. zawarto **definicję legalną stanu cywilnego**.

21

Przepis ten wskazuje, że: „Stanem cywilnym jest sytuacja prawna osoby wyrażona przez cechy indywidualizujące osobę, kształtowana przez zdarzenia naturalne, czynności prawne lub orzeczenia sądów, lub decyzje organów, stwierdzona w akcie stanu cywilnego”.

Jak wskazuje M. Wojewoda, nowa definicja legalna nie rozstrzyga, o które konkretnie cechy indywidualizujące osobę fizyczną chodzi, dlatego konieczne jest uwzględnienie treści innych przepisów nowej regulacji ustawowej⁷. Szczególnie istotny wydaje się w tym względzie art. 49 p.a.s.c., który dotyczy zaświadczenia o stanie cywilnym. Skoro bowiem ustawodawca przewidział możliwość wydania specjalnego dokumentu, który ma świadczyć o stanie cywilnym osoby fizycznej, to należy przyjąć, że treść tego zaświadczenia wskazuje na elementy stanu cywilnego⁸. Zalicza się do nich:

- 1) nazwisko i nazwisko rodowe,
- 2) imię lub imiona (nie więcej niż dwa; art. 59 p.a.s.c.),
- 3) data i miejsce urodzenia,
- 4) płeć,
- 5) imiona oraz nazwiska rodowe rodziców (które identyfikują rodziców danej osoby, wskazując w ten sposób na jej pochodzenie)⁹,

⁵ J. Ignatowicz, M. Nazar, *Prawo rodzinne*, s. 117; S. Grzybowski [w:] *System prawa cywilnego*, t. I, *Część ogólna*, red. S. Grzybowski, Ossolineum 1985, s. 360; Z. Radwański, *Prawo cywilne – część ogólna*, Warszawa 2005, s. 148.

⁶ Dekretem z 25.09.1945 r. (Dz.U. Nr 48, poz. 272) została wprowadzona z dniem 1.01.1946 r. powszechna, państwowa i jednolita w całym kraju rejestracja świecka stanu cywilnego. Na podstawie tego aktu prawnego powołano urzędy stanu cywilnego. Następnie dekretem z 8.06.1955 r. (Dz.U. Nr 25, poz. 151) zostało ogłoszone nowe Prawo o aktach stanu cywilnego. Kolejną zmianę wprowadziła ustawa z 29.09.1986 r. – Prawo o aktach stanu cywilnego (Dz.U. Nr 36, poz. 180). Ta ostatnia przesłała obowiązywać od 1.03.2015 r. wraz z wejściem w życie ustawy z 28.11.2014 r. – Prawo o aktach stanu cywilnego. A. Czajkowska [w:] *Prawo o aktach stanu cywilnego z komentarzem. Przepisy wykonawcze i związkowe oraz wzory dokumentów*, red. A. Czajkowska, Warszawa 2015, s. 16.

⁷ M. Wojewoda, *Kilka uwag o definicji stanu cywilnego w nowej ustawie Prawo o aktach stanu cywilnego*, „Metryka” 2014/2, s. 17 i n.

⁸ A. Czajkowska [w:] *Prawo o aktach stanu...*, red. A. Czajkowska, s. 28.

⁹ J. Ignatowicz, M. Nazar, *Prawo rodzinne*, s. 115.

- 6) oznaczenie stanu cywilnego jako sytuacji osoby w odniesieniu do małżeństwa (w znaczeniu „panna”, „kawaler”, „zamężna”, „żonaty”, „rozwidziona”, „rozwidziony”, „wdowa”, „wdowiec” – art. 29 ust. 2 p.a.s.c.¹⁰).

- 22 W kontekście powyższego należy wskazać, że obecna definicja stanu cywilnego obejmuje zarówno **stan rodzinny** (tj. więzy małżeństwa oraz więzy pokrewieństwa łączące osobę fizyczną w sposób bezpośredni), **tożsamość**, jak i **stan osobisty**. Warto przy tym zauważyć, że mimo szerokiego ujęcia definicji ustawowej stanu cywilnego, w jego ramach pewną odrębność zachowuje nadal **stan rodzinny**. Chodzi bowiem o to, że w przeciwieństwie do tożsamości i stanu osobistego, stan rodzinny jest dobrem osobistym więcej niż jednej osoby, a ponadto przepisy dotyczące dochodzenia stanu cywilnego (art. 425–458 k.p.c.) odnoszą się wyłącznie do stanu rodzinnego¹¹.

Jak jednak słusznie wskazuje J. Strzebinczyk, poszczególne elementy stanu cywilnego w pewnym stopniu przenikają się wzajemnie. O ile imię, wiek oraz płeć stanowią elementy wyłącznie przypisane do jednostki, o tyle już nazwisko stanowić może pochodną stanu rodzinnego. Co więcej, stan rodzinny bez odwołania się do nazwiska określonego człowieka oraz nazwisk jego rodziców stanowi kategorię czysto abstrakcyjną, ponieważ bez konkretyzacji – właśnie za pomocą nazwisk dziecka i rodziców – osób, od których dziecko pochodzi, trudno właściwie wskazać, od kogo to dziecko rzeczywiście pochodzi¹².

Reasumując powyższe rozważania, można przyjąć założenie, że wyodrębnianie w ramach stanu cywilnego stanu rodzinnego może być co prawda uzasadnione, ze względu na pewną jego odrębność, jednak należy pamiętać o znaczeniu pozostałych elementów dla prawidłowego określenia stanu rodzinnego, jak również o tym, że wszystkie wymienione elementy łącznie stanowią ustawowe określenie stanu cywilnego.

Z całą pewnością należy wskazać, że niektóre elementy ujawnione w treści aktu stanu cywilnego nie stanowią stanu cywilnego osoby fizycznej. Nie indywidualizują bowiem człowieka np. imię i nazwisko osoby zgłaszającej urodzenie lub zgon, albo imię i nazwisko biegłego lub tłumacza, jeżeli brał udział w czynności¹³.

¹⁰ A zatem ustawodawca wskazuje jako jeden z elementów stanu cywilnego stan cywilny w rozumieniu potocznym (tak art. 29 ust. 2 oraz art. 49 ust. 2 pkt 2 p.a.s.c.). Do takiego pojęcia nawiązuje też art. 8 pkt 7 ustawy z 24.09.2010 r. o ewidencji ludności (Dz.U. z 2019 r. poz. 1397 ze zm.). Warto również odnotować, że samo zaświadczenie określające status rodzinny w zakresie pozostawania w związku małżeńskim nie określa osoby współmałżonka.

¹¹ Por. A. Wolter, J. Ignatowicz, K. Stefaniuk, *Prawo cywilne...*, s. 177–178; J. Ignatowicz, M. Nazar, *Prawo rodzinne*, s. 119; A. Zieliński, G. Jędrejek, *Prawo rodzinne...*, s. 44 i n.

¹² J.F. Strzebinczyk, *Prawo rodzinne*, s. 36.

¹³ M. Wojewoda, *Kilka uwag...*, s. 24.

2.3. Zdarzenia wpływające na stan cywilny

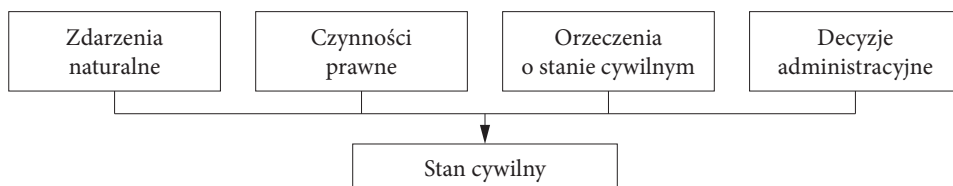

Zgodnie z treścią art. 2 ust. 1 p.a.s.c. na stan cywilny mają wpływ¹⁴:

23

- 1) **zdarzenia naturalne** – np. narodziny dziecka zmieniają stan cywilny rodzica, który staje się ojcem lub matką, podobnie śmierć współmałżonka zmienia stan cywilny, powodując, że osoba dotychczas związana węzłem małżeńskim staje się osobą wolną;
- 2) **czynności prawne** (lub szerzej zdarzenia prawne) – np. zawarcie małżeństwa, uznanie ojcostwa¹⁵;
- 3) **orzeczenia rozstrzygające o stanie cywilnym** – np. orzeczenie o rozwodzie, orzeczenie o przysposobieniu dziecka, orzeczenie o zaprzeczeniu macierzyństwa, orzeczenie o ustaleniu ojcostwa, orzeczenie o rozwiązaniu przysposobienia¹⁶;
- 4) **decyzje administracyjne**, poprzez które może nastąpić wyłącznie zmiana dwóch elementów stanu cywilnego, tj. imienia i nazwiska¹⁷.

Diagram 11. Zdarzenia wpływające na stan cywilny

Źródło: opracowanie własne.

¹⁴ M. Andrzejewski, *Prawo rodzinne...*, s. 29; J. Litwin, *Prawo o aktach stanu cywilnego z komentarzem*, Łódź 1949, s. 11.

¹⁵ Co do oświadczenia koniecznego do uznania ojcostwa istnieją rozbieżności, czy jest to oświadczenie woli (czynności prawna), oświadczenie wiedzy, czy też oświadczenie zawierające akt woli wsparty aktem wiedzy. Szerzej uwagi w ppkt 8.2.5.3.1.1. W poprzednim stanie prawnym wyrażono pogląd, że kwalifikacja uznania dziecka (obecnie ojcostwa), jako czynności prawnej zawierającej akt woli wsparty aktem wiedzy nie przesądza o konstytutywnym charakterze tej czynności. Czynność ta nie stwarza stosunku prawnego pokrewieństwa (podobnie, jak orzeczenia ustalające i zaprzeczające pochodzenie dziecka), a jedynie deklaratoryjnie stwierdza istnienie stosunku prawnego pokrewieństwa, co umożliwia realizację praw i obowiązków wynikających z tego stosunku. J. Haberko, *Charakter prawny uznania...*, s. 158 i 167.

¹⁶ O ile orzeczenie rozwodu lub przysposobienia kwalifikuje się jako orzeczenia konstytutywne, o tyle sporny jest charakter prawny orzeczeń o ustaleniu i zaprzeczeniu pochodzenia dziecka. Przeważa pogląd o deklaratoryjnym charakterze tych orzeczeń. S. Grzybowski, *Prawo rodzinne...*, s. 151–156; J. Ignatowicz, M. Nazar, *Prawo rodzinne*, s. 398–400; J.F. Strzebinczyk, *Prawo rodzinne*, s. 227; S. Szer, *Prawo rodzinne*, s. 207. Konstytutywny charakter przyjmuje K. Pietrzykowski, *Kilka uwag o charakterze prawnym powództw w sprawach o ustalenie i zaprzeczenie pochodzenia dziecka oraz ustalenie bezskuteczności uznania ojcostwa*, „Białostockie Studia Prawnicze” 2017/3 (22), s. 12 i n. Wyrażono także odosobniony pogląd, że orzeczenia o ustaleniu i zaprzeczeniu macierzyństwa mają charakter deklaratoryjny, zaś orzeczenia o ustaleniu i zaprzeczeniu ojcostwa mają charakter konstytutywny. A. Jakubecki, *Charakter prawny o ustalenie i zaprzeczenie pochodzenia dziecka oraz o ustalenie bezskuteczności uznania ojcostwa*, PPC 2011/3, s. 17–25.

¹⁷ A. Czajkowska [w:] *Prawo o aktach stanu...*, red. A. Czajkowska, s. 27.

2.4. Rejestracja stanu cywilnego

- 24 Ze względu na szczególnie doniosłe znaczenie stanu cywilnego człowieka w obowiązującym porządku prawnym przewidziany jest sformalizowany sposób dokumentacji zdarzeń, które wpływają na stan cywilny. Są to tzw. akty stanu cywilnego, które prowadzone są w urzędach stanu cywilnego w ramach urzędów gminy¹⁸. Czynności z zakresu rejestracji stanu cywilnego i ich zmiany dokonuje kierownik urzędu stanu cywilnego lub jego zastępca.
- 25 Wyróżnić należy następujące kategorie aktów stanu cywilnego:
- 1) akt urodzenia,
 - 2) akt małżeństwa,
 - 3) akt zgonu.

 Zgodnie z nieobowiązującym już rozporządzeniem Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji z 26.10.1998 r. w sprawie szczegółowych zasad sporządzania aktów stanu cywilnego, sposobu prowadzenia ksiąg stanu cywilnego, ich kontroli, przechowywania i zabezpieczenia oraz wzorów aktów stanu cywilnego, ich odpisów, zaświadczeń i protokołów¹⁹ poszczególne akty stanu cywilnego prowadzone były w formie tradycyjnej, tj. papierowej. Charakterystyczny w ich strukturze był margines boczny przeznaczony na tzw. wzmianki dodatkowe. Na podstawie tych akt były wydawane odpisy skrócone i pełne akt stanu cywilnego (w kolorze zielonym – odpisy aktów urodzenia, w kolorze żółtym – odpisy aktów małżeństwa i w kolorze fioletowym – odpisy aktów zgonu).

Diagram 12. Struktura akt stanu cywilnego na podstawie nieobowiązującego już stanu prawnego

WZMIANKI DODATKOWE	AKT URODZENIA	WZMIANKI DODATKOWE	AKT MAŁŻEŃSTWA	WZMIANKI DODATKOWE	AKT ZGONU
	UWAGI		UWAGI		UWAGI
	PRZYPISKI		PRZYPISKI		PRZYPISKI

Źródło: opracowanie własne.

¹⁸ Ustawodawca przez termin „akty” stanu cywilnego (np. art. 3 p.a.s.c.) rozumie akt urodzenia, małżeństwa oraz zgonu, natomiast przez termin „akta” stanu cywilnego (np. art. 26 p.a.s.c.) – zbiór różnych dokumentów, wśród których będą nie tylko akty stanu cywilnego, ale także dokumenty stanowiące podstawę sporządzenia takiego aktu. Należy też wskazać, że oprócz samych akt w urzędzie stanu cywilnego przetrzymuje się akta zbiorowe rejestracji stanu cywilnego (potocznie zwane alegata, aneksy). P. Kasprzyk [w:] *Podręcznik urzędnika...*, t. 1, red. P. Kasprzyk, s. 116, 125.

¹⁹ Dz.U. Nr 136, poz. 884 ze zm.

Z chwilą wejścia w życie ustawy z 28.11.2014 r. – Prawo o aktach stanu cywilnego ustawodawca przyjął zupełnie nowe zasady rejestracji stanu cywilnego. Obecnie rejestracja opiera się na elektronicznym systemie rejestracji stanu cywilnego (obsługiwanej przez program „ŻRÓDŁO”), czego ostatecznym rezultatem będzie m.in.²⁰:

- 1) odejście od papierowych aktów stanu cywilnego;
- 2) uzyskanie odpisów aktów stanu cywilnego w dowolnym urzędzie stanu cywilnego, niezależnie od miejsca ich przechowywania;
- 3) dostęp kierowników urzędu stanu cywilnego do elektronicznych aktów stanu cywilnego, co zwolni osoby zainteresowane z obowiązku składania w tych urzędach odpisów aktów w związku z czynnościami z zakresu rejestracji stanu cywilnego.

Wprowadzenie elektronicznej rejestracji stanu cywilnego spowodowało, że obecna struktura aktów stanu cywilnego **wygląda zupełnie inaczej**.

Tytułem przykładu, **wzmianki dodatkowe** nie są umieszczone w charakterze marginesu bocznego, lecz wraz z **przypiskami** znajdują się pod pkt 7 „adnotacje” w akcie urodzenia, pod pkt 11 „adnotacje” w akcie małżeństwa i pod pkt 9 „adnotacje” w akcie zgonu, a więc pod właściwą treścią aktu²¹.

Warto także odnotować, że obecnie inaczej wyglądają odpisy skrócone i pełne aktów stanu cywilnego (wszystkie drukowane są na specjalnym papierze w kolorze czerwonym, choć istnieje także możliwość uzyskania odpisów w formie elektronicznej). Wzory tych odpisów uregulowane są w rozporządzeniu Ministra Cyfryzacji z 18.04.2020 r. w sprawie wzorów dokumentów wydawanych z zakresu rejestracji stanu cywilnego²².

Ponadto należy wskazać, że nowa ustawa wprowadza **zaświadczenie o stanie cywilnym** stanowiące *novum* w stosunku do nieobowiązujących już regulacji²³. Zgodnie z intencją ustawodawcy, zamiast kilku odpisów aktów stanu cywilnego, obywatel może posługiwać się jednym dokumentem, tj. zaświadczeniem o stanie cywilnym. Można je wykorzystywać do załatwienia różnych spraw podatkowych, socjalnych czy też ubezpieczeniowych. Ważność takiego zaświadczenia wynosi 6 miesięcy (art. 44 ust. 4 p.a.s.c.)²⁴.

²⁰ A. Czajkowska [w:] *Prawo o aktach stanu...*, red. A. Czajkowska, s. 17. Przeniesienie dotychczasowego aktu stanu cywilnego do elektronicznego rejestru następuje z urzędu (art. 125 p.a.s.c.).

²¹ W odpisie pełnym aktu urodzenia wzmianki dodatkowe są zawarte w pkt 7 (zaś adnotacje w pkt 8), w odpisie pełnym aktu małżeństwa wzmianki dodatkowe są zawarte w pkt 11 (zaś adnotacje w pkt 12), w odpisie pełnym aktu zgonu wzmianki dodatkowe są zawarte w pkt 9 (zaś adnotacje w pkt 10).

²² Dz.U. poz. 698.

²³ M. Wojewoda, *Zaświadczenie o stanie cywilnym – nowa konstrukcja w Prawie o aktach stanu cywilnego*, KPP 2015/1, s. 31 i n.; tenże, *Zaświadczenie o stanie cywilnym a małżeństwa jedнопłciowe i związki partnerskie zawierane za granicą*, KPP 2015/3, s. 693 i n.

²⁴ Zaświadczenie o stanie cywilnym nie stanowi zaświadczenia zezwalającego na zawarcie małżeństwa za granicą, choć posługiwanie się tego rodzaju dokumentem może ułatwić (w sposób nieuzasadniony)

Diagram 13. Struktura akt stanu cywilnego zgodnie z obowiązującym stanem prawnym (z uwagi na wprowadzenie elektronicznej formy akt stanu cywilnego, akty te nie stanowią formy tradycyjnej – papierowej, a przedstawione objaśnienie rysunkowe obrazuje zrzut z monitora widocznego dla kierownika urzędu stanu cywilnego w systemie elektronicznym „ŹRÓDŁO”).

AKT URODZENIA	AKT MAŁŻEŃSTWA	AKT ZGONU
7. ADNOTACJE	11. ADNOTACJE	9. ADNOTACJE
WZMIANKI	WZMIANKI	WZMIANKI
PRZYPISKI	PRZYPISKI	PRZYPISKI

Źródło: opracowanie własne.

We właściwej części każdego aktu stanu cywilnego znajduje się element zatytułowany „wzmianki dodatkowe”, „przypiski” oraz „adnotacje”.

- 28 **Wzmianka dodatkowa** odzwierciedla zdarzenie, które zaistniało **po sporządzeniu aktu stanu cywilnego i ma wpływ na jego treść lub ważność** (por. art. 2 ust. 3 i art. 24 ust. 1 p.a.s.c.)²⁵. Stąd też w akcie urodzenia we wzmiankach dodatkowych ujawnia się w szczególności takie orzeczenia wpływające na stan cywilny, jak m.in.: orzeczenie o przysposobieniu, orzeczenie o ustaleniu ojcostwa czy też orzeczenie o zaprzeczeniu macierzyństwa. Zdarzeniami zamieszczanymi we wzmiankach dodatkowych w akcie małżeństwa będą m.in.: orzeczenie o rozwodzie, orzeczenie o unieważnieniu małżeństwa, jak też orzeczenie o ustaleniu nieistnienia małżeństwa. Jeżeli zaś chodzi o akt zgonu, to przykładem może być uchylenie postanowienia o uznaniu za zmarłego. Warto również dodać, że wzmianka dodatkowa z chwilą jej zarejestrowania staje się integralną częścią aktu stanu cywilnego²⁶.

- 29 Przy sporządzaniu aktu stanu cywilnego lub dołączaniu do niego wzmianki dodatkowej niezwłocznie zamieszcza się **przypiski w innych aktach stanu cywilnego dotyczących tej osoby** (art. 25 ust. 2 p.a.s.c.)²⁷. Przypisek jest więc formą informacji o **innych aktach**

zawieranie małżeństw nieznanymi prawu polskiemu. P. Kasprzyk [w:] *Podręcznik urzędnika stanu cywilnego. Obrót prawny z zagranicą w zakresie rejestracji stanu cywilnego*, t. 2, red. P. Kasprzyk, Lublin 2019, s. 91.

²⁵ Instytucja wzmianki dodatkowej służy zapewnieniu zgodności stanu cywilnego ze stanem rzeczywistym.

²⁶ J. Wiktor [w:] *Instytucje prawa rodzinnego*, red. J.M. Łukasiewicz, s. 30.

²⁷ M. Wojewoda, *Przypisek przy akcie stanu cywilnego i jego rola w systemie rejestracji stanu cywilnego w Polsce*, „Metryka” 2017/1, s. 85 i n.

stanu cywilnego dotyczących tej samej osoby oraz informacji wpływających na stan cywilny tej osoby. Przypiski, w przeciwieństwie do wzmianek dodatkowych, zamieszczane są „przy akcie stanu cywilnego” (art. 25 ust. 1 p.a.s.c.)²⁸. W praktyce oznacza to, że przypiski mają charakter informacyjny, a więc nie zmieniają same w sobie stanu cywilnego. Przykładowo orzeczenie o rozwodzie odnosi się do stanu cywilnego ujawnionego w akcie małżeństwa, jest zatem w tym akcie ujawniane w charakterze wzmianki dodatkowej, natomiast w akcie urodzenia informacja ta przyjmuje już wyłącznie charakter przypisku. Z kolei w akcie małżeństwa wpisuje się w przypiskach informacje o aktach urodzenia osób zawierających małżeństwo²⁹ oraz o ich ewentualnym zgonie³⁰. Pamiętać też należy, że choć informacja ujawniona w formie przypisku nie zmienia sama w sobie stanu cywilnego osoby fizycznej³¹, to może mieć wpływ na ten stan. Przykładowo, jeśli w formie przypisku odnotowany zostanie fakt zawarcia małżeństwa za granicą na podstawie informacji udzielonej przez zagraniczny urząd stanu cywilnego, to mimo braku transkrypcji takiego aktu kierownik urzędu stanu cywilnego może odmówić udzielenia małżeństwa z uwagi na podejrzenie popełnienia przestępstwa bigamii.

§ Zgodnie z treścią art. 23 p.a.s.c.: „Informacje o okolicznościach i podstawie rejestracji urodzenia, małżeństwa albo zgonu zamieszcza się w akcie stanu cywilnego jako adnotację”. Wszelkie **adnotacje** mają oczywiście charakter informacyjny³². Warto przy tym wskazać, że okoliczności i podstawy, o których mowa we wskazanym przepisie, dotyczą w praktyce sytuacji **nietypowych**. Dlatego też nie odnotowuje się w adnotacjach okoliczności sporządzenia aktu urodzenia na podstawie karty urodzenia wystawionej przez lekarza bądź też okoliczności sporządzenia aktu zgonu na podstawie wystawionej przez lekarza karty zgonu. W formie adnotacji odnotowuje się natomiast sporządzenie aktu zgonu na podstawie **deklaratoryjnego orzeczenia o stwierdzeniu zgonu** (gdy brak jest ciała, a śmierć jest niewątpliwa) bądź też **konstytutywnego orzeczenia o uznaniu za zmarłego** (w przypadku zaginięcia i upływu okresów wskazanych w przepisach Kodeksu cywilnego). Adnotacje zamieszcza się też m.in. w przypadku³³:

- 1) gdy zarejestrowane zdarzenie nastąpiło za granicą i nie został sporządzony na tej podstawie zagraniczny akt stanu cywilnego;

²⁸ W efekcie nie są one ujawniane w odpisach aktów stanu cywilnego (skrótowych czy zupełnych) wydawanych z rejestru na podstawie art. 44 ust. 1 p.a.s.c. Możliwe jest natomiast uzyskanie osobnego zaświadczenia, gdzie ujawniane są informacje znajdujące się w przypiskach (art. 44 ust. 1 pkt 2 p.a.s.c.).

²⁹ J. Ignatowicz, M. Nazar, *Prawo rodzinne*, s. 131.

³⁰ P. Kasprzyk [w:] *Podręcznik urzędnika...*, t. 1, red. P. Kasprzyk, s. 114.

³¹ Np. przypisek o zgonie małżonka w akcie urodzenia lub małżeństwa nie stanowi dowodu. A. Czajkowska [w:] *Prawo o aktach stanu...*, red. A. Czajkowska, s. 161.

³² Jest to notatka urzędowa. Przepisy ustawy określają, kiedy zamieszcza się adnotacje (np. art. 48 ust. 3 pkt 7). System teleinformatyczny, w którym prowadzony jest rejestr, zawiera listę adnotacji, która została opracowana na podstawie ustawy. Istnieje jednak możliwość wpisania w polu „adnotacje” innych informacji niż wynikające z katalogu zamieszczonego na tej liście, ponieważ nie jest on zamknięty. Szerzej P. Kasprzyk [w:] *Podręcznik urzędnika...*, t. 1, red. P. Kasprzyk, s. 113.

³³ A. Czajkowska [w:] *Prawo o aktach stanu...*, red. A. Czajkowska, s. 57.

- 2) gdy wpisanie treści polskiego aktu stanu cywilnego nastąpiło na podstawie zagranicznego aktu stanu cywilnego (transkrypcja);
- 3) gdy polski akt stanu cywilnego stanowił treść odtworzonego zagranicznego aktu stanu cywilnego.

W pewnym uproszczeniu można także wskazać, że adnotacje stanowią odpowiednik „uwag”, jakie znajdowały się w aktach stanu cywilnego w tradycyjnej formie papierowej.

2.5. Moc dowodowa akt stanu cywilnego

31 Na gruncie omawianej problematyki fundamentalne znaczenie ma treść art. 3 p.a.s.c., zgodnie z którym: „Akty stanu cywilnego stanowią wyłączny dowód zdarzeń w nich stwierdzonych; ich niezgodność z prawdą może być ujawniona jedynie w postępowaniu sądowym”³⁴.

 Dla przykładu, fakt zawarcia małżeństwa może być dowodzony wyłącznie poprzez przedstawienie skróconego lub pełnego odpisu aktu małżeństwa. Nieskuteczny będzie więc inny sposób dowodzenia (np. zdjęcia z wesela czy też świadkowie)³⁵.

W literaturze przedmiotu wskazuje się ponadto, że dany akt stanu cywilnego jest dowodem **tylko w zakresie tego zdarzenia**, które było przesłanką jego sporządzenia. W rezultacie dowodem pochodzenia od określonego rodzica będzie wyłącznie odpis aktu urodzenia dziecka. Dowodem zawarcia małżeństwa będzie z kolei odpis aktu małżeństwa. Natomiast dowodem rozwodu będzie odpis aktu małżeństwa z adnotacją o rozwodzie³⁶. Wreszcie dowodem śmierci określonej osoby fizycznej będzie odpis aktu zgonu. W konsekwencji nie można przeprowadzić dowodu macierzyństwa lub ojcostwa na podstawie aktu małżeństwa dziecka, w którym umieszczone są dane dotyczące rodziców dziecka³⁷.

 Dodać przy tym trzeba, że akty stanu cywilnego **zachowują moc dowodową**, pomimo niezgodności z prawdą, aż do momentu skutecznego zakwestionowania takiego aktu w odpowiednim postępowaniu sądowym³⁸.

³⁴ J. Dobkowski, *Preponderancja aktów stanu cywilnego*, „Metryka” 2011/2, s. 15; M. Wojewoda, *Nawiązanie lub rozwiązanie przysposobienia w sprawach z elementem obcym a wpisy w polskim rejestrze stanu cywilnego*, KPP 2018/3, s. 723 i n.

³⁵ J.M. Łukasiewicz, Z. Orłowska, *Formalno-prawne obowiązki nupturienta wynikające z treści art. 3 kodeksu rodzinnego i opiekuńczego* [w:] *Jak przygotować do małżeństwa?*, red. R. Sztymmler, J. Krzywkowska, Olsztyn 2013, s. 267 i n.

³⁶ Taka adnotacja oczywiście rejestrowana jest we wzmiance dodatkowej.

³⁷ Por. uwagi M. Wojewoda, *Zagraniczne rodzicielstwo osób jednej płci a rejestracja stanu cywilnego w Polsce. Glosa do uchwały NSA z dnia 2 grudnia 2019 r., II OPS 1/19, EPS 2020/8*, s. 30 i n.

³⁸ Chodzi o postępowanie dotyczące stanu cywilnego (art. 425–458 k.p.c.). Przykładowo w sprawie o stwierdzenie nabycia spadku nie można dowodzić, że osoba ujawniona w aktach stanu cywilnego jako

Wskazana w art. 3 p.a.s.c. moc dowodowa obejmuje również **zagraniczne akty stanu cywilnego**³⁹. Ustawodawca używa bowiem zwrotu „akty stanu cywilnego”, a nie „polskie akty stanu cywilnego”. Znajduje to potwierdzenie w brzmieniu art. 1138 k.p.c., który stanowi, że: „Zagraniczne dokumenty urzędowe mają moc dowodową na równi z polskimi dokumentami urzędowymi”⁴⁰.

S W kontekście omawianego zagadnienia znaczenie ma treść art. 4 p.a.s.c., zgodnie z którym: „Sądy przekazują urzędom stanu cywilnego odpisy prawomocnych orzeczeń stanowiących podstawę sporządzenia aktu stanu cywilnego lub mających wpływ na treść lub ważność aktu stanu cywilnego wraz z adnotacją o dacie uprawomocnienia się tych orzeczeń, w terminie 7 dni od dnia uprawomocnienia się orzeczenia”. Ponadto: „Organy administracji publicznej przekazują urzędom stanu cywilnego odpisy decyzji administracyjnych mających wpływ na treść lub ważność aktu stanu cywilnego w terminie 7 dni od dnia, w którym decyzja stała się ostateczna, z wyjątkiem decyzji administracyjnych o zmianie imienia lub nazwiska, które są przekazywane w trybie ustawy z dnia 17 października 2008 r. o zmianie imienia i nazwiska (...)”.

W doktrynie dopuszczalny jest pewien istotny **wyjątek od zasady wyłączności dowodowej** wyrażonej w treści art. 3 p.a.s.c. Mianowicie można dowodzić istnienia stanu cywilnego za pomocą decyzji administracyjnych oraz orzeczeń sądowych rozstrzygających o stanie cywilnym. Skoro bowiem rozstrzygnięcia sądów i organów o stanie cywilnym stanowią podstawę rejestracji stanu cywilnego, to ich treść stanowić może również dowód na potwierdzenie tego stanu⁴¹.

32

dziecko spadkodawcy nie jest jego dzieckiem. Uchwała SN (7) z 12.03.1957 r., I CO 43/56, OSNC 1957/4, poz. 91. Jeżeli istnieje niezgodność stanu cywilnego stwierdzonego w akcie ze stanem rzeczywistym, ale samo zdarzenie kształtujące stan cywilny i tworzące podstawę sporządzenia aktu lub dołączenia wzmianki nie jest kwestionowane, wówczas należy wszcząć postępowanie procesowe o zaprzeczenie stanu cywilnego (art. 425–458 oraz 189 k.p.c.). Przykładowo podjęto procedurę zawarcia małżeństwa i mimo braku przesłanek istnienia małżeństwa sporządzono akt małżeństwa, albo doszło do narodzin dziecka, lecz w akcie urodzenia wpisana została kobieta, która nie jest matką. Natomiast w przypadku niezgodności stanu cywilnego stwierdzonego w akcie ze stanem rzeczywistym w ten sposób, że kwestionowane jest samo zdarzenie, ze względu na które został sporządzony akt, lub dołączona do niego wzmianka dodatkowa, to właściwym trybem jest postępowanie nieprocesowe z art. 39 p.a.s.c. Przykładowo sporządzono akt urodzenia dziecka, które nigdy się nie urodziło, albo do aktu urodzenia dodano wzmiankę dodatkową o uznaniu ojcostwa, które nie miało miejsca, jak też sporządzono akt małżeństwa, pomimo że osoby w nim ujawnione, jako małżonkowie, w ogóle nie przystąpiły do zawarcia małżeństwa. J. Ignatowicz, M. Nazar, *Prawo rodzinne*, s. 135–136.

³⁹ Postanowienie SN z 16.03.2007 r., III CSK 380/06, LEX nr 457689; uchwała SN (7) z 20.11.2012 r., III CZP 58/12, OSNC 2013/5, poz. 55.

⁴⁰ E. Pachniewska [w:] A. Czajkowska, E. Pachniewska, *Prawo o aktach stanu cywilnego*, Warszawa 2005, s. 53 i n.; E. Ura, E. Ura, *Prawo administracyjne*, Warszawa 2001, s. 413.

⁴¹ A. Czajkowska, E. Pachniewska, *Prawo o aktach...*, s. 53; E. Ura, E. Ura, *Prawo administracyjne*, s. 413.

2.6. Sporządzenie aktu urodzenia

2.6.1. Zagadnienia wstępne

- 33 Zgodnie z treścią art. 53 p.a.s.c. akt urodzenia dziecka sporządza się na podstawie wskazanych poniżej dokumentów.

 Podstawowym dokumentem jest **karta urodzenia** lub **karta martwego urodzenia dziecka** przekazana przez podmiot, który wykonuje działalność leczniczą. Kartę urodzenia należy przekazać kierownikowi urzędu stanu cywilnego w **terminie 3 dni** od dnia jego sporządzenia (art. 54 ust. 1 p.a.s.c.). Natomiast kartę martwego urodzenia należy przekazać kierownikowi urzędu stanu cywilnego w **terminie 1 dnia** od dnia jej sporządzenia (art. 54 ust. 3 p.a.s.c.)⁴².

Poza kartą urodzenia lub kartą martwego urodzenia dziecka kierownik urzędu stanu cywilnego zobligowany jest do sporządzenia **protokołu zgłoszenia urodzenia dziecka**. Wskazany protokół potwierdza dokonane przez rodzica zgłoszenie urodzenia dziecka. Oczywiście rodzic dokonujący zgłoszenia musi posiadać pełną zdolność do czynności prawnych. W przypadku gdy matka lub ojciec dziecka ukończyli 16 lat, wówczas mogą oni dokonać zgłoszenia urodzenia, jeżeli posiadają ograniczoną zdolność do czynności prawnych. W pozostałych przypadkach zgłoszenia urodzenia dokonują przedstawiciel ustawowy lub opiekun prawny matki dziecka. Zgłoszenia można również dokonać przez pełnomocnika (art. 57 p.a.s.c.). Ponadto należy zauważyć, że nie jest możliwe zgłoszenie urodzenia dziecka przez ojca dziecka przed ustaleniem bądź uznaniem ojcostwa, i to niezależnie od wieku mężczyzny⁴³. Wreszcie należy wskazać, że zgodnie z treścią art. 55 p.a.s.c. zgłoszenia urodzenia dziecka dokonuje się w **terminie 21 dni** od dnia sporządzenia karty urodzenia, a w przypadku gdy dziecko urodziło się martwe – w terminie 3 dni od dnia sporządzenia karty martwego urodzenia dziecka. Jeżeli nie dokonano zgłoszenia we wskazanych terminach, wówczas kierownik urzędu stanu cywilnego z urzędu sporządza akt urodzenia dziecka wyłącznie na podstawie karty urodzenia lub karty martwego urodzenia dziecka z adnotacją o sporządzeniu aktu z urzędu oraz informacją skierowaną do rodziców o jego sporządzeniu. Warto również odnotować, że osoba zgłaszająca urodzenie składa oświadczenie o wyborze nie więcej niż dwóch imion dziecka, które mogą być imionami obcymi. Z kolei w przypadku sporządzenia aktu urodzenia z urzędu kierownik sam dokonuje wyboru imienia dla dziecka na mocy art. 56 ust. 2 p.a.s.c., lecz na podstawie art. 70 p.a.s.c. rodzice mają prawo w terminie 6 miesięcy od sporządzenia aktu urodzenia dziecka dokonać zmiany wybranego przez kierownika imienia.

⁴² Wzór karty urodzenia znajduje się w rozporządzeniu Ministra Zdrowia z 7.12.2017 r. w sprawie wzorów karty urodzenia i karty martwego urodzenia (Dz.U. poz. 2305).

⁴³ D. Sorbian [w:] *Prawo o aktach stanu...*, red. A. Czajkowska, s. 112.

Zgłoszenie urodzenia dziecka następuje w urzędzie stanu cywilnego **miejsca urodzenia dziecka** (art. 14 p.a.s.c.). Nie jest już możliwe, jak było dotychczas, zgłoszenie urodzenia dziecka w miejscu zamieszkania jednego z rodziców dziecka. Jeżeli nie ma możliwości zgłoszenia dziecka osobiście, wówczas można tego dokonać za pośrednictwem pełnomocnika. Istnieje także możliwość zgłoszenia urodzenia dziecka przez Internet za pośrednictwem platformy ePUAP⁴⁴.

34

2.6.2. Nazwisko dziecka w akcie urodzenia – zagadnienia podstawowe

Zgodnie z treścią art. 88 k.r.o. **dziecko małżeńskie nosi nazwisko** wedle określonych poniżej reguł:

35

- 1) jeżeli rodzice noszą takie samo nazwisko, wówczas dziecko nosi nazwisko obojga rodziców. Rodzice noszą takie samo nazwisko, jeżeli jeden z małżonków przyjął nazwisko drugiego z małżonków, lub jeżeli małżonkowie połączyli swoje dotychczasowe nazwiska, lub jeżeli ich dotychczasowe nazwiska były jednakowe;
- 2) jeżeli rodzice noszą różne nazwiska, wówczas ich dziecko nosi nazwisko wskazane w oświadczeniach złożonych przez rodziców przed kierownikiem urzędu stanu cywilnego przed zawarciem małżeństwa;
- 3) jeżeli brak jest zgody we wskazanych powyżej oświadczeniach, wówczas dziecko nosi nazwisko matki z dołączonym do niego nazwiskiem ojca.

Zgodnie z treścią art. 89 § 1 k.r.o. **dziecko uznane przez ojca** nosi nazwisko wedle opisanych poniżej reguł:

36

- 1) jeżeli dziecko zostało uznane przez ojca, wówczas dziecko takie nosi nazwisko, jakie rodzice wskazali w oświadczeniach koniecznych do uznania dziecka. Rodzice mogą wskazać jako nazwisko dziecka nazwisko jednego z nich albo nazwisko połączone z ich dotychczasowych nazwisk w dowolnej kolejności;
- 2) jeżeli brak jest zgody we wskazanych powyżej oświadczeniach, wówczas dziecko nosi nazwisko matki z dołączonym do niego nazwiskiem ojca.

Zgodnie z treścią art. 89 § 2 k.r.o. **dziecko o ustalonym przez sąd ojcostwie** nosi nazwisko wedle opisanych poniżej reguł:

37

- 1) w razie sądowego ustalenia ojcostwa sąd nadaje dziecku takie nazwisko, jakie rodzice wskazali przed sądem. Rodzice mogą wskazać jako nazwisko dziecka nazwisko jednego z nich albo też nazwisko połączone z ich dotychczasowych nazwisk w dowolnej kolejności;
- 2) jeżeli brak jest zgody co do nazwiska dziecka, wówczas sąd nadaje dziecku nazwisko matki z dołączonym do niego nazwiskiem ojca.

⁴⁴ Szerzej P. Kasprzyk [w:] *Podręcznik urzędnika...*, t. 1, red. P. Kasprzyk, s. 134.

§ We wszystkich wskazanych powyżej przypadkach należy uwzględnić dodatkowo trzy regulacje:

- 1) art. 89¹ k.r.o., zgodnie z którym dzieci pochodzące od tych samych rodziców (rodzeństwo) noszą takie samo nazwisko z zastrzeżeniem przepisów, które do zmiany nazwiska dziecka wymagają zgody dziecka;
- 2) art. 90¹ k.r.o., zgodnie z którym nazwisko dziecka nie może składać się z więcej niż dwóch członków, w przeciwnym wypadku tylko pierwsze człony nazwisk podlegają połączeniu⁴⁵;
- 3) art. 88 § 4 zdanie drugie, art. 89 § 1 zdanie czwarte, art. 89 § 2 zdanie drugie k.r.o. stanowią, że gdy do zmiany nazwiska dziecka miałyby dojść w przypadku zastosowania domniemania pochodzenia dziecka małżeńskiego, uznania ojcostwa lub sądowego ustalenia ojcostwa przy jednoczesnym osiągnięciu przez dziecko 13. roku życia, wówczas na zmianę nazwiska konieczna jest zgoda tego dziecka.

2.6.3. Nazwisko dziecka w akcie urodzenia – zagadnienia szczegółowe

38 **§** Należy podkreślić, że na gruncie obowiązującego prawa może zdarzyć się przypadek, że dziecko będzie mieć w akcie urodzenia wskazanych **rodziców biologicznych**, lecz mimo to nosić będzie **nazwisko wynikające z małżeństwa jednego z nich**. Sytuację taką przewiduje art. 90 k.r.o., zgodnie z którym:

„§ 1. Jeżeli matka małoletniego dziecka zawarła małżeństwo z mężczyzną, który nie jest ojcem tego dziecka, małżonkowie mogą złożyć przed kierownikiem urzędu stanu cywilnego zgodne oświadczenia, że dziecko będzie nosić takie samo nazwisko, jakie zgodnie z art. 88 nosi albo nosiłoby ich wspólne dziecko. Do zmiany nazwiska dziecka, które ukończyło trzynaste lat, jest potrzebna jego zgoda.

§ 2. Nadanie dziecku nazwiska, o którym mowa w § 1, nie jest dopuszczalne, jeżeli nosi ono nazwisko ojca albo nazwisko utworzone na podstawie zgodnych oświadczeń rodziców dziecka przez połączenie nazwiska matki z nazwiskiem ojca dziecka.

§ 3. Przepisy § 1 i 2 stosuje się odpowiednio, gdy ojciec małoletniego dziecka zawarł małżeństwo z kobietą, która nie jest matką tego dziecka”.

Np. **Przykład:** w dniu 2.02.2008 r. przyszło na świat dziecko zrodzone z nieformalnego związku Anny Nowak i Jana Kowalskiego. Dziecko zostało wprawdzie uznane, jednak rodzice w oświadczeniach o nazwisku dziecka podjęli decyzję, iż dziecko będzie nosić nazwisko matki. Następnie w 2012 r. matka dziecka Anna Nowak zawarła związek małżeński

⁴⁵ W przypadku obywateli obcych dopuszczalne jest natomiast wpisanie podczas transkrypcji nazwiska wielocłonowego do polskiego aktu stanu cywilnego i nie będzie to stanowiło naruszenia podstawowych zasad polskiego porządku prawnego. P. Kasprzyk [w:] *Podręcznik urzędnika...*, t. 2, red. P. Kasprzyk, s. 132, 293.

z Tomaszem Iksińskim, wskazując jednocześnie w oświadczeniach, że ich wspólne dzieci będą nosić nazwisko połączone, tj. Nowak-Iksiński. Uwzględniając regulacje powyżej cytowane, małżonkowie mogą także złożyć oświadczenie o zmianie nazwiska biologicznego dziecka Anny Nowak na Nowak-Iksiński, pomimo że w akcie urodzenia tego dziecka jako ojciec dziecka nadal figuruje Jan Kowalski.

W myśl art. 88 § 4 k.r.o. przepisy o nazwisku dziecka małżeńskiego (tj. art. 88 § 1–3 k.r.o.) stosuje się odpowiednio do nazwiska dziecka, którego rodzice zawarli małżeństwo po urodzeniu się dziecka.

Np. **Przykład:** w dniu 2.02.2000 r. przyszło na świat dziecko zrodzone z nieformalnego związku Anny Nowak i Jana Kowalskiego. Dziecko zostało wprawdzie uznane, jednak rodzice w oświadczeniach o nazwisku dziecka podjęli decyzję, iż dziecko będzie nosić nazwisko matki. Następnie w 2010 r. rodzice dziecka zdecydowali się zawrzeć związek małżeński, wskazując jednocześnie w oświadczeniach, że ich wspólne dzieci będą nosić nazwisko połączone, tj. Kowalski-Nowak. Uwzględniając regulację powyżej przywołaną, małżonkowie mogą także złożyć takie oświadczenie, że nazwisko to będzie nosić ich wspólne dziecko narodzone przed zawarciem małżeństwa.

Zgodnie z treścią art. 89 § 4 k.r.o. **dziecko nieznanymi rodziców** uzyskuje nazwisko wskazane przez sąd opiekuńczy (np. w przypadku porzuconego przez rodziców niemowlęcia). W myśl art. 62 ust. 2 p.a.s.c. sąd opiekuńczy ustala dane dotyczące urodzenia dziecka po zasięgnięciu opinii osoby, pod której opieką dziecko się znajduje. Ponadto sąd opiekuńczy nadaje dziecku imię i nazwisko oraz określa, jako tzw. dane kryjące, imiona i nazwiska rodziców, które odpowiadają nazwisku dziecka. W przypadku nieustalenia miejsca urodzenia dziecka za miejsce urodzenia uznaje się miejsce znalezienia dziecka.

Zgodnie z treścią art. 89 § 3 k.r.o. **dziecko, którego ojcostwa nie ustalono**, nosi nazwisko matki (np. matka dziecka nie dochodzi ustalenia ojcostwa z tego powodu, że nie zna danych personalnych ojca dziecka). Należy przy tym zauważyć, że zgodnie z treścią art. 61 p.a.s.c., jeżeli nie nastąpiło uznanie ojcostwa albo sądowe ustalenie ojcostwa, w akcie urodzenia zamieszcza się jako imię ojca imię wskazane przez osobę zgłaszającą urodzenie, a w razie braku takiego wskazania w akcie urodzenia zamieszcza się jako imię ojca imię wybrane przez kierownika urzędu stanu cywilnego. Ponadto, jako nazwisko ojca i jego nazwisko rodowe zamieszcza się nazwisko matki z chwili urodzenia dziecka, z adnotacją, że są to tzw. dane kryjące⁴⁶.

⁴⁶ W pewnych przypadkach nie stosuje się danych kryjących m.in. przy transkrypcji hinduskiego aktu urodzenia dziecka, które przyszło na świat dzięki zastosowaniu macierzyństwa zastępczego. W rubryce dotyczącej matki dziecka pozostawiono puste miejsce. Wyrok NSA z 29.08.2018 r., II OSK 2129/16, LEX nr 2563851. Prawo polskie nie przewiduje natomiast danych kryjących w przypadku rubryki „matka” dziecka. Por także art. 71 ust. 3 p.a.s.c. (przy adopcji singularnej). Słuszny wydaje się postulat zniesienia danych kryjących z polskiego porządku prawnego.

2.6.4. Płeć określona w akcie urodzenia

- 39 W akcie urodzenia na podstawie karty urodzenia określana jest płeć człowieka jako **męska** albo **żeńska**. W przypadku osoby posiadającej cechy obu płci należy uznać, że osoba taka jest przedstawicielem tej płci, której cechy są przeważające. W związku z tym nie ma w polskim porządku prawnym płci **obojnaczej** i dlatego też do momentu, w którym nie zostanie określona przez lekarza płeć dziecka, nie ma w zasadzie możliwości zarejestrowania faktu narodzenia dziecka w akcie urodzenia dziecka⁴⁷.
- 40 Krytycznie należy odnieść się do braku regulacji w zakresie **zmiany płci** osoby transseksualnej. Jak wskazuje się w piśmiennictwie, transseksualizm to jedno z zaburzeń tożsamości płciowej człowieka, powodujące rozbieżności pomiędzy poczuciem posiadania określonej płci a fizyczną płcią ujawnioną w akcie urodzenia. Zgodnie z utrwaloną praktyką dochodzenie zmiany płci dopuszczalne jest w postępowaniu sądowym wszczętym przez zainteresowanego na podstawie art. 189 k.p.c.⁴⁸ Pozwanymi w takim procesie powinni być rodzice dziecka⁴⁹. Ewentualny wyrok ustalający stanowi wówczas podstawę do skorygowania zapisu dotyczącego płci człowieka ujawnionego w akcie urodzenia poprzez dokonanie tzw. **wzmianki dodatkowej**⁵⁰. Sądowa zmiana płci jest jednak możliwa dopiero po dokonaniu pełnego i skomplikowanego procesu chirurgiczno-terapeutycznego⁵¹. Warto przy tym odnotować, że wyrok uwzględniający powództwo z art. 189 k.p.c. o zmianę płci metrykalnej wywołuje wyłącznie skutki *ex nunc*, tj. **na przyszłość**⁵², w związku z czym nie prowadzi do zmian w zakresie aktów

⁴⁷ P. Kasprzyk [w:] *Podręcznik urzędnika...*, t. 2, red. P. Kasprzyk, s. 280; J.F. Strzebinczyk, *Prawo rodzinne*, s. 73; M. Adamczyk, *Zmiana płci w świetle aktualnego stanu prawnego*, PS 2006/11–12, s. 206.

⁴⁸ Zob. art. 4 ust. 2 w zw. z art. 24 p.a.s.c. Sąd Najwyższy sformułował wniosek, że poczucie przynależności do danej płci (po chirurgicznej zmianie płci oraz po dokonaniu terapii hormonalnej) może być uznane za dobro osobiste i jako takie podlega ochronie w drodze powództwa z art. 189 k.p.c., przy czym wyrok uwzględniający powództwo jest skuteczny *ex nunc* – na przyszłość. Zob. postanowienie SN z 22.03.1991 r., III CRN 28/91, LEX nr 519375, z glosą M. Safjana, PS 1993/2, s. 78.

⁴⁹ Sąd Najwyższy w wyroku z 6.12.2013 r., I CSK 146/13, LEX nr 1415181, uznał, iż obok rodziców należy pozwać nierozwiedzonego z transseksualistą małżonka oraz jego dzieci. Odmienne wyrok SA w Łodzi z 15.12.2017 r., I ACa 531/17, LEX nr 2463463.

⁵⁰ Uchwała SN z 8.05.1992 r., III CZP 40/92, LEX nr 162225; uchwała SN z 22.09.1995 r., III CZP 118/95, OSNC 1996/1, poz. 7; J. Ignatowicz, M. Nazar, *Prawo rodzinne*, s. 562. Odmienne K. Osajda, *Transseksualizm w świetle prawa i praktyki sądów polskich*, PS 2004/5, s. 161; uchwała SN z 25.02.1978 r., III CZP 100/77, OSPiKA 1983/10, poz. 217; J. Ignatowicz, *Glosa do uchwały SN z 22.09.1995 r., III CZP 118/95*, OSP 1996/4, poz. 78. Natomiast gdy w akcie urodzenia ujawniona jest błędnie płeć, np. odmiennie od tej określonej w karcie urodzenia, wówczas właściwy jest tryb sprostowania (art. 35 i 36 p.a.s.c.). J. Ignatowicz, M. Nazar, *Prawo rodzinne*, s. 561.

⁵¹ J.F. Strzebinczyk, *Prawo rodzinne*, s. 73. Wymóg chirurgicznej zmiany płci (np. pomimo przeciwwskazań zdrowotnych) jest przez część doktryny kwestionowany.

⁵² A. Wilk, *Zawarcie małżeństwa przez osobę transseksualną* [w:] *Zawieranie małżeństwa w różnych systemach prawnych, religiach i kulturach*, red. R. Sztuchmiller, Olsztyn 2009, s. 65. O wadach takiego rozwiązania szerzej M. Michalska, A. Wojcieszak, *Stwierdzenie transpłciowości w przypadku osoby pozostającej w związku małżeńskim*, ZNUR 2017/95, s. 217. Wyrok sądu ustalający płeć rodzica nie stanowi podstawy do dokonania wzmianki dodatkowej w akcie urodzenia dziecka urodzonego przed uprawomocnieniem się tego wyroku. Orzeczenie to nie wpływa również na zakres praw rodzicielskich. Wyrok SA w Łodzi z 15.12.2017 r., I ACa 531/17, LEX nr 2463463. Niewykluczona jest oczywiście w tym zakresie ingerencja sądu. J. Haberko, A. Agaciak, *Współczesne wyzwania prawa rodzinnego w kontekście problemu zmiany płci*

urodzenia dzieci pochodzących od osoby transseksualnej. W konsekwencji zmiana płci nie powinna prowadzić do ustania relacji pokrewieństwa oraz władzy rodzicielskiej wobec dziecka, choć zagadnienie wydaje się skomplikowane i definitywne jego rozstrzygnięcie przekracza ramy niniejszej publikacji. Po korekcie płci nadany zostaje nowy numer PESEL z uwagi na fakt, że jego przedostatnia cyfra zawsze wskazuje na płeć obywatela. Należy również odnotować, że od momentu zmiany płci metrykalnej, transseksualista uzyskuje nową płeć, co przekłada się na różne kwestie prawne (np. skuteczne stają się przepisy dotyczące wyższego bądź niższego wieku emerytalnego)⁵³.

Z punktu widzenia możliwości zawarcia małżeństwa sytuacja transseksualisty jest szczególnie złożona. Uwzględniając przedstawione stanowisko piśmiennictwa i judykatury, trzeba stwierdzić, że osoba, która dokonała zmiany płci na podstawie art. 189 k.p.c., mogłaby bez problemu **zawrzeć następnie związek małżeński**, o ile metrykalnie zachodziłaby przesłanka różności płci⁵⁴. Odrębnym zagadnieniem jest kwestia ochrony drugiego małżonka, przed którym zatajono fakt dokonania w przeszłości zmiany płci⁵⁵. Kwestia wydaje się kontrowersyjna i obecnie brak jest w tym zakresie regulacji prawnych⁵⁶.

Równie kontrowersyjnym zagadnieniem jest możliwość zmiany płci **po zawarciu małżeństwa**. O ile samo przeprowadzenie faktycznej korekty płci wydaje się możliwe, powodując co najwyżej przesłankę rozwiązania małżeństwa z powodu rozkładu pożycia ze strony jednego z małżonków, o tyle dyskusyjne pozostaje przeprowadzenie prawnej zmiany płci jako tzw. płci metrykalnej. Związek małżeński z osobą, która dokonała zmiany płci, przekształca się bowiem w niedopuszczalny w polskim prawie związek homoseksualny⁵⁷. W takiej sytuacji nasuwa się pytanie, czy tego rodzaju związek może być uznany za tzw. związek nieistniejący, a jeśli tak, to wedle jakiej podstawy prawnej.

[w:] *Prawo cywilne – stanowienie...*, red. M. Nazar, s. 138. Założenie, iż orzeczenie o zmianie płci działa wstecz i stanowi podstawę do zmiany w aktach urodzenia dzieci osoby transseksualnej, prowadziłoby w konsekwencji do tego, iż dziecko posiadałoby dwóch rodziców tej samej płci.

⁵³ A. Pudło, *Niedyskryminacja osób transseksualnych w świetle prawa europejskiego*, „Rocznik Administracji i Prawa” 2014/2, s. 82, <http://e-insurance.pl/n-zus/061030-a.htm> (dostęp: 6.02.2021 r.).

⁵⁴ M. Domański, *Rozdzielność płci nupturientów jako przesłanka istnienia małżeństwa (art. 1 k.r.o.)*, KPP 2013/4, s. 821 i n.; J. Haberko, A. Agaciak, *Współczesne wyzwania prawa rodzinnego w kontekście problemu zmiany płci* [w:] *Prawo cywilne – stanowienie...*, red. M. Nazar, s. 133. Jeśli zaś zachodzi metrykalna różnica płci, a kierownik ma wątpliwości co do tego faktu, wówczas może zwrócić się do sądu o rozstrzygnięcie na podstawie art. 5 k.r.o. Zmiana metrykalna płci bez dokonania zmiany biologicznej płci zdaniem części doktryny może być uznana za próbę obejścia prawa w zakresie różności płci. J. Gajda, *Metrykalna zmiana płci a zawarcie i istnienie małżeństwa* [w:] *Meandry prawa – teoria i praktyka. Księga jubileuszowa prof. zw. dra hab. Mieczysława Goettela*, red. E.W. Pływaczewski, J. Bryk, Szczytno 2017, s. 163. Wydaje się, że decydujące znaczenie powinna mieć wyłącznie płeć metrykalna.

⁵⁵ J. Haberko, A. Agaciak, *Współczesne wyzwania prawa rodzinnego w kontekście problemu zmiany płci* [w:] *Prawo cywilne – stanowienie...*, red. M. Nazar, s. 133.

⁵⁶ Podstaw takich można się jednak doszukiwać w art. 15¹ § 1 pkt 2 k.r.o. M. Michalska, A. Wojcieszak, *Stwierdzenie transpłciowości...*, s. 219; T. Smyczyński, *Prawo rodzinne i opiekuńcze. Analiza i wykładnia*, Warszawa 2001, s. 71; M. Nesterowicz, *Błąd co do osoby jako przyczyna unieważnienia małżeństwa (uwagi de lege ferenda)*, PiP 2009/4, s. 30.

⁵⁷ J. Haberko, A. Agaciak, *Współczesne wyzwania prawa rodzinnego w kontekście problemu zmiany płci* [w:] *Prawo cywilne – stanowienie...*, red. M. Nazar, s. 134.

- 43 Przepisy Kodeksu rodzinnego i opiekuńczego określają wśród przesłanek istnienia małżeństwa przesłankę różności płci, której naruszenie powoduje, że małżeństwo od samego początku traktowane jest jako małżeństwo nieistniejące. Zgodnie zaś z treścią art. 2 k.r.o. każdy, kto ma w tym interes prawny, może wystąpić z powództwem o ustalenie nieistnienia małżeństwa. W literaturze przedmiotu podnosi się jednak argument, że przesłanka różności płci **powinna być oceniana na chwilę zawarcia małżeństwa**, w związku z czym późniejsza zmiana płci nie mogłaby skutkować „wstecznym” nieistnieniem małżeństwa⁵⁸.

Wykluczone byłoby ponadto unieważnienie małżeństwa, gdyż ustawodawca nie przewidział wśród przyczyn pozwalających wystąpić z powództwem o unieważnienie małżeństwa przyczyny polegającej na metrykalnej zmianie płci osoby transseksualnej⁵⁹. Co najwyżej dopuszczalne byłoby wniesienie **powództwa o rozwiązanie małżeństwa poprzez rozwód** z uwagi na trwały i zupełny rozkład pożycia małżonków, niemniej jednak kwestia ta pozostaje w gestii samych małżonków, gdyż powództwo prokuratora jest w tym zakresie niedopuszczalne.

- 44 W rezultacie piśmiennictwo przyjmuje, że **metrykalna zmiana płci po zawarciu małżeństwa jest w zasadzie wykluczona**, gdyż prowadzi to do obejścia przepisów o różności płci małżonków⁶⁰. Z tego też powodu postuluje się w literaturze, aby faktyczną przesłanką dopuszczalności sądowej zmiany płci było wcześniejsze rozwiązanie małżeństwa⁶¹. Równocześnie warto wskazać, że w literaturze postuluje się odpowiednie zmiany w przepisach prawa polegające na tym, że po dokonaniu sądowej zmiany płci z mocy prawa dochodziłoby do ustania małżeństwa⁶². Jak się przy tym wskazuje, takie

⁵⁸ A. Wilk, *Zawarcie małżeństwa przez osobę transseksualną* [w:] *Zawieranie małżeństwa...*, red. R. Sztuchmiller, s. 65; H. Haak, *Zawarcie małżeństwa. Komentarz*, Toruń 1999, s. 14; J. Winiarz, J. Gajda, *Prawo rodzinne*, Warszawa 1997, s. 42–43; A. Zieliński, *Prawo rodzinne i opiekuńcze w zarysie*, Warszawa 2000, s. 58; G. Jędrejek, *Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz aktualizowany*, LEX 2019, art. 1, teza 2; M. Michalska, A. Wojcieszak, *Stwierdzenie transpłciowości...*, s. 219.

⁵⁹ Szerzej J. Haberko, A. Agaciak, *Współczesne wyzwania prawa rodzinnego w kontekście problemu zmiany płci* [w:] *Prawo cywilne – stanowienie...*, red. M. Nazar, s. 135. Można rozważyć unieważnienie małżeństwa z powodu błędu co do tożsamości drugiej strony zgodnie z treścią art. 15¹ § 1 pkt 2 k.r.o. K. Osajda, *Cywilnoprawne aspekty zmiany płci u transseksualistów* [w:] *Orientacja seksualna i tożsamość płciowa. Aspekty prawne i społeczne*, red. R. Wieruszewski, M. Wyrzykowski, Warszawa 2009, s. 187. Przyjmując trafność wskazanego stanowiska, przeważający pogląd w doktrynie odrzuca obejmowanie treścią art. 15¹ § 1 pkt 2 k.r.o. cech osoby fizycznej. J. Haberko, A. Agaciak, *Współczesne wyzwania prawa rodzinnego w kontekście problemu zmiany płci* [w:] *Prawo cywilne – stanowienie...*, red. M. Nazar, s. 135.

⁶⁰ Często w rozważaniach dotyczących zmiany płci pomija się interesy osób bliskich dla osoby transseksualnej. Jako pierwszy zwrócił w doktrynie na to uwagę Z. Radwański, *Glosa do uchwały składu siedmiu sędziów SN z dnia 22 czerwca 1989 r.*, III CZP 37/89, OSP 1991/2, poz. 35, s. 66.

⁶¹ J. Haberko, A. Agaciak, *Współczesne wyzwania prawa rodzinnego w kontekście problemu zmiany płci* [w:] *Prawo cywilne – stanowienie...*, red. M. Nazar, s. 137; postanowienie SA w Katowicach z 13.06.2017 r., V ACz 495/17, LEX nr 2317651. Postulat konieczności rozwiązania małżeństwa (pomimo chęci kontynuowania małżeństwa) jest przez część doktryny kwestionowany.

⁶² M. Filar, *Prawne i społeczne aspekty transseksualizmu*, PiP 1987/7, s. 77.